

ANTALYA'DA SALGIN HASTALIKLAR (1894-1922)

Dr. Ali Rıza GÖNÜLLÜ*

ÖZET

Antalya, sahip olduğu fiziki yapıdan ve deniz ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı, salgın hastalıklara açık olan bir şehirdir. Bilhassa XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren, Antalya'da önemli salgın hastalıklar meydana gelmiştir. Antalya'da ortaya çıkan salgın hastalıklar arasında kolera, veba, tifüs, çiçek, sıtma gibi hastalıklar bulunmaktadır. Antalya'da salgın hastalıklar, daha çok insanların yoğun olarak yaşadığı ve sağlık şartlarının uygun olmadığı mekanlarda meydana gelmekte ve kısa bir süre içinde etrafa yayılmaktadır. Salgın hastalık tehlikesi belirdiği zaman mahalli yönetim, merkezi yönetimle işbirliği içine girmekte ve hemen sıhhi önlemler alınmakta, temizlik şartları yerine getirilmekte, mahallinde ve kara ile deniz ticaret yolları üzerinde karantina tedbirleri uygulanmaktadır. Antalya'da meydana gelen salgın hastalıklar neticesinde bir çok insan ölmüş, ticari hayatta önemli meseleler ortaya çıkmış ve devlet önemli ölçüde maddi zarara uğramıştır. Böylece salgın hastalıklar ferdi, sosyal ve ekonomik hayatta telafisi imkansız kayıplar meydana getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Salgın Hastalık, Kolera, Veba, Çiçek, Tifüs, Sıtma, Karantina, Antalya.

EPIDEMIC DISEASES IN ANTALYA (1894-1922)

ABSTRACT

Antalya is a city which is adequate to diseases because of its physical conditions and being on trade roads. Especially important diseases occurred at the end of XIX. century in Antalya. Epidemic diseases occurred in Antalya as cholera, typhus, smallpox, malaria and plague. Epidemic diseases in Antalya occurred at the places where people lived crowdedly and spread in a short time, mostly in the places which were not suitable for health conditions. When an epidemic disease danger occurred, city administration cooperated with central administration and took health precautions, execute cleaning conditions and quarantined locally, land or sea trade roads. A lot of people died, important events happened in trade life and da-

* Hayati Hanım İlköğretim Okulu Müdürü, Alanya.

amaged state materially as the result of epidemic diseases in Antalya. So epidemic diseases caused personal, social and economical losts which are impossible to put back.

Key Words: Epidemic Disease, Cholera, Plague, Smallpox, Typhus, Malaria, Antalya.

GİRİŞ

Salgın hastalıklar¹ tarih boyunca fert ve toplum hayatında çok önemli tahribat yapan ve sonuçları itibari ile insan neslinin büyük zayıf vermesine sebep olan, önemli afetlerin başında gelmektedir. Bir çok devlet gibi Osmanlı Devleti de değişik tarihlerde veba, kolera, çiçek, tifo, verem, tifüs, frengi ve sıtma gibi muhtelif salgın hastalıklarla karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti bilhassa XV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bazı aralarla veba salgınlarına uğramış ve bu salgınlar neticesinde binlerce insan hayatını kayıf etmiştir. XIX. Yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'dan çekilen veba, XX. Yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini azaltarak devam ettirmiş, ancak veba azalırken ondan daha öldürücü ve ondan daha hızlı bir bela olan kolera ortaya çıkmıştır².

XIX. Yüzyılda ve XX. Yüzyılın başlarında dünyanın bir çok bölgesinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de yaygın olarak görülen salgın hastalıklar, sivil ve asker çok sayıda insanın ölmesine yol açmıştır³. Böylece nüfus miktarında önemli tahribat yapan salgın hastalıklar⁴, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik gelişmesine olumsuz yönde etki eden faktörlerden birisi olmuştur⁵.

¹ Salgın hastalık (Epidemi- Epidemik); "Bir hastalığın belirli bir coğrafi bölgede ve belirli bir zaman periyodunda her zaman görüldüğünden daha fazla görülmesidir". **İnfeksiyon Hastalıkları**, Editör: Ayşe Wilke Topçu, Güner Söyletir, Mehmet Doğanay, İstanbul 1996, s.24.

² Mesut Ayar, **Osmanlı Devleti'nde Kolera İstanbul Örneği (1892-1895)**, İstanbul 2008, s.2-3.; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı, (BOA. Y. A. Hus.), nr. 489/95. Lef.1-2.

³ Mehmet Temel, **Atatürk Dönemi'nde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele**, İstanbul 2008, s.10.; İter Uzel, "İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1918), Osmanlı Ordusunda Sağlık Hizmetleri", **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara 1989, s.206.

⁴ Ramazan Çalık, Muzaffer Tepekaya, "Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, Konya 2001, s.205.

⁵ Nazım Kuruca, "Salgın Hastalıkların XIX. Yüzyılda Trabzon ve Havalisinde İktisadi ve Sosyal Hayata Etkileri", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, Ankara Şubat 2007, s.11.

Osmanlı Devleti ülkede meydana gelen salgın hastalıkları önlemek için, bir çok tedbir almıştır. Alınan tedbirlerin başında da karantina⁶ uygulaması gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde ilk karantina uygulaması 1831 yılındaki büyük kolera salgını sırasında olmuştur. Bu tarihten itibaren de ülkenin muhtelif yerlerinde karantina noktaları kurularak, faaliyete geçmiştir⁷.

Osmanlı Devleti 1841 yılında Antalya'da ve Antalya'nın Alanya Kazası'nda da birer adet karantina-hane tesis etmiştir⁸. 1868 yılında Antalya ve Alanya Karantina Memurluğu'nun çalışma sahasına, Akdeniz sahilinde Kaş Kazası'ndan Silifke Kazası'na kadar olan bölge girmekte idi. Aynı yıl Antalya Karantina Teşkilatı'nda, Karantina Müdürü İsmail Ağa, Tabip Daniel Mesihi Efendi, Katip İbrahim Hakkı Efendi, Aksu İskelesi Memuru Mustafa Efendi, Andifli İskelesi Memuru Hacı İsmail Efendi ve Finike İskelesi Memuru Mustafa Efendi'dir. Alanya Karantina Teşkilatı'nda da Karantina Müdürü Hasan Sabri Efendi, Tabip Herman Efendi, Katip Abdurrahman Efendi, Manavgat Memuru İbrahim Efendi, Bozyazı Memuru Şeyh Ali Efendi, Kilindire Memuru Halil Remzi Efendi ve Silifke Memuru Hasan Efendi'dir⁹.

Bunun yanında XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'da, Anadolu'da ve memleketin başka köşelerinde bir çok hastane açılmaya başlamıştı¹⁰. Bunların arasında Antalya'da fakir ve gariplerin tedavi olması için açılan Gureba Hastanesi de bulunmaktadır. Antalya Gureba Hastanesi, hizmete başladığı dönemde 25-30 civarında hasta yatağına sahipti¹¹. XX. Yüzyılın ilk yıllarında Antalya Gureba Hastanesi'nde bir müdür, bir tabip ve 4 hademe görev yapıyordu¹². 1914 yılında da Antalya'da 7 doktor ve dört eczane mevcuttu¹³. Ayrıca XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'nde ve bu arada Antalya'da , insanları çiçek ve kolera gibi salgın hastalıklardan korumak için aşı çalışmalarına da başlanmıştı¹⁴.

⁶ Karantina; "Bulaşıcı hastalıklardan korunmak için insan veya hayvanların belli bir yerde gözetim altında tutulmasıdır." Gülden Sarıyıldız, "Karantina", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2001, XXIV/464.

⁷ G. Sarıyıldız, a.g.m., XXIV/463-464.

⁸ M. Ayar, a.g.e. , s.390.

⁹ **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi**, Konya 1285, s.85.

¹⁰ **Son Devir Osmanlı Hastaneleri**, Editör: Ömer Faruk Yılmaz, İstanbul 2008, s.29.

¹¹ **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi**, Konya 1317, s.198.

¹² **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi**, Konya 1322, s.148.

¹³ **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi**, Konya 1332, s.347.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Teşrii Muamelat ve Islahat Komisyonu Belgeleri, (BOA. DH. TMIK. S.), nr.17/59, Lef.2.

Bu arada Antalya Mutasarrıflığı, Antalya’da salgın hastalıkların meydana gelmesini önlemek için şehrin alt yapısında bazı değişiklikler yapmak için çalışma başlatmıştır: 1910’lu yıllarda Antalya’nın içine giren sular, muntazam olmayan kanallar ile ev ve bahçelere girip-çıkılmakta idi. Antalya Mutasarrıflığı bu sular vasıtası ile meydana gelecek salgın hastalıkları önlemek için, Antalya’ya giren suların muntazam kanallar içinde akıtılmasını düşünmüş ve bunun için Sıhhiye Nezâreti’nin Salgın Hastalılar Tahsisatı’ndan 3.000 lira miktarında bir ödenek talebinde bulunmuştur. Ancak bu talep Sıhhiye Nezâreti tarafından uygun görülmemiş ve bu meselenin çözümü için gerekli olan paranın belediye veya özel idare bütçesinden karşılanmasını istemiştir (7 Nisan 1918)¹⁵.

Devletin sağlık alanında gerçekleştirmiş olduğu bu olumlu faaliyetlere rağmen, Millî Mücadele Dönemi’nde Antalya ve Antalya’ya komşu olan diğer livalarda, sağlık hizmetlerinin tam manası ile yeterli olduğunu söylemek imkansızdı. Burdur Ahz-ı Asker Kalem-i Riyaseti’nden 2. Ordu Müfettişliği’ne gönderilen 15 Ağustos 1919 tarihli raporda, “Antalya, Burdur, Isparta ve Karahisar-ı Sahip Livaları’nı ihtiva eden 12. Fırka Ahz-ı Asker Dairesi’nde öteden beri ahval-i sıhhiyenin ihmal edilmesinden ve bulaşıcı hastalıkların bu bölgede yapmış olduğu tahribattan bahsedilmiş, ayrıca bu bölgeye sıhhi kurumlar açılması ve Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından kazalara doktor tayin edilmesi, Antalya Gureba Hastanesi’nin de merkez kasaba ve kazalarda tedavi merkezleri açması ve burada karşılıksız tedavi hizmeti vermesi istenmiştir.” Bu tarihte Burdur’da 3, Isparta’da 4, Isparta’ya bağlı Yalvaç Kazası’nda 6, Antalya’da 6 ve Antalya’ya bağlı Elmalı Kazası’nda 1 doktor bulunmakta idi. Burdur’un Garbi Karaağaç, Tefenni ve Tavas Kazaları’nda Seyyar Tabip Selahattin Efendi ve Çivril Kazası’nda Küçük Sıhhiye Memuru Yusuf Efendi isminde bir cerrah vardı. Isparta’nın Uluborlu Kazası’nda Hükümet Tabipliği’ne Ohannes Efendi isminde bir eczacı vekâlet etmekte idi. Antalya’nın Akseki ve Alanya Kazaları’nda ise doktor bulunmamakta idi¹⁶. Bu tarihte Antalya’nın merkezinde görev yapan doktorların isimleri; Vasıf Efendi, Mehmet Ali Efendi, Esterati Efendi, Vasilaki Efendi, Şah Nazar Efendi, Asaf Efen-

¹⁵ BOA. DH. UMVM. nr.153/56.

¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (BOA. DH. KMS.). nr.52-3/43. Lef.1-2.; Ali Rıza Gönüllü, **Demokrat Parti Dönemi’nde Antalya (1950-1960)**, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.), İstanbul 2008, s.47.

di'dir. Ayrıca Antalya'ya bağlı Elmalı Kazası'nın hükümet tabibinin ismi de, Ömer Efendi'dir¹⁷.

Böylece Osmanlı Devleti'nde salgın hastalıkların yoğun olarak meydana geldiği XIX. Yüzyılda ve XX. Yüzyılın başlarında Antalya Sancağı'nda iki ana karantina merkezi ve bir gureba hastanesi bulunmakta, ayrıca az sayıda doktor görev yapmakta idi. Bilhassa XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren devlet tarafından halkı, muhtelif hastalıklara karşı korumak için, aşı çalışmalarına da başlanmıştı.

Bu çalışmada 1894 yılının son aylarında ortaya çıkan kolera salgını başta olmak üzere, Millî Mücadele Dönemi sonuna kadar Antalya'da meydana gelen ve insanlar arasında görülen salgın hastalıklarla, bu salgın hastalıkların ortadan kalkması için mahalli ve merkezi yönetim tarafından alınmış olan tedbirlere yer vereceğiz.

ANTALYA'DA SALGIN HASTALIKLAR

Antalya, sahip olduğu fiziki yapıdan ve deniz ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı, her zaman salgın hastalık tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Antalya'da XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren, bir çok salgın hastalık meydana gelmiştir. Bu dönemde Antalya'da ortaya çıkan salgın hastalıklar arasında kolera, veba, tifüs, çiçek ve sıtma gibi hastalıklar önemli bir yer tutmaktadır.

Kolera

Kolera; Su ve besinlerle bulaşan kolera vibriyonlarından meydana gelen bulaşıcı bir hastalıktır. Koleranın belirtisi, şiddetli kusma, karın ağrısı, vücut sıcaklığının 36 dereceden aşağıya düşmesi ve en önemlisi yoğun ishaldir. Hastalık tedavi edilmezse koleralı hastada su kaybı belirtileri ortaya çıkmakta, ayrıca hastada tansiyon düşmesi, hızlı ve zayıf nabız atışları, aşırı susama duygusu, kırıxık deri ile çökük gözler meydana gelmekte ve hastalık ölümle sonuçlanmaktadır¹⁸.

Kolera hastalığı, ilk olarak Uzakdoğu ve Hindistan'da endemik¹⁹ halde görülmüş, XIX. Yüzyıldan itibaren, bu bölgelerden dünyanın diğer ülkele-

¹⁷ BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.2.

¹⁸ **İnfeksiyon Hastalıkları**, Editör: Ayşe Wilke Topçu, Gönen Söyletir, Mehmet Doğanay, İstanbul 1996, s.618.; **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, İstanbul 1996, 13/6883.

¹⁹ Endemik-Endemi; "Bir infeksiyonun bir toplumda belirli yada alışılmış sıklıkta görülmesini ifade eder". **İnfeksiyon Hastalıkları, a.g.e.**, s. 511.

rine yayılmıştır²⁰. Antalya’da da önemli kolera salgınlarından birisi XIX. Yüzyılın son yıllarında meydana gelmiştir; Antalya 1894 yılının yaz aylarında neredeyse tüm Anadolu’yu saran kolera salgını zamanında, bu salgınlardan salim kalmıştı. Ancak illet, hem Konya Vilâyeti’nde ve hem de birçok Anadolu şehrinde tamamen kaybolduktan sonra Antalya’da ortaya çıktı²¹. Bu dönemde Antalya’da kolera hastalığının meydana gelmesi ve bu salgın hastalığın önlenmesi için mahalli ve merkezi yönetim tarafından yapılan çalışmalar şöyle bir seyir takip etmiştir. Antalya civarında bulunan Kindire Çiftliği ile bazı köylerde şüpheli bir hastalık ortaya çıkmış ve bu hastalıktan birkaç musap ve vefat olayı görülmüştür. Bu olayın üzerinden on-on beş gün kadar bir zaman geçtikten sonra, hastalık Antalya Sıhhiye Tabibi tarafından, Sıhhiye Nezâreti’ne bildirilmiştir. Bu arada ihtiyat tedbiri olmak üzere, adı geçen köyler hakkında lazım gelen koruma işleminin yapılması yanında, bu köylerden gelecek olan unsurlara karşı, Antalya Kasabası’nın korunmasına ve 14 Kasım 1894 tarihinden itibaren Antalya Limanı’ndan çıkacak olan gemilerin sıhhiye tabibi bulunan yerlerde sıhhi muayeneye tabi tutulmasına, Sıhhiye Dairesi tarafından karar alınmıştır. Bu durum hakkında Sadaret tarafından Ser-Askerlik’e, Bahriye ve Dahiliye Nezâreti’ne ve Tophane-i Amire Müşirliği’ne malumat verilmiştir²². Antalya’da ortaya çıkan bu şüpheli hastalık hakkında, mahalli ve merkezi yönetim tarafından yapılan çalışmalarla ilgili olarak, Sadrazam tarafından Pa-dışaha da bilgi sunulmuştur²³.

Bir müddet sonra Antalya’da meydana gelen bu şüpheli hastalıktan dolayı, Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, Kilidonya Burnu’ndan Anamur Burnu’na kadar bu iki mahal hariç olmak üzere, Antalya Körfezi sahilinden 18 Kasım’dan itibaren çıkıp gelecek gemilerin Klazumen, Beyrut ve Trablusgarp Tahaffuz-hânelerinin birinde beş gün karantinaya tabi tutulmasına karar verilmiştir. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye’nin almış olduğu bu karar, Sadaret tarafından Ser-Askerlik’e, Bahriye ve Dahiliye Nezâreti’ne ve Tophane-i Amire Müşirliği’ne bildirilmiştir²⁴.

Bu arada Antalya’da meydana gelen bu şüpheli hastalığa, teşhis konulması konusunda, Antalya Sıhhiye Tabibi ile Antalya’da bulunan diğer ta-

²⁰ M.Temel, **a.g.e.**, s.89.

²¹ M. Ayar, **a.g.e.**, s.137.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası), (BOA. A. MKT. MHM.), nr.554/73. Lef.1.; BOA. Y. A. Hus. nr.313/4. Lef.1-2.

²³ BOA. Y. A. Hus. nr.313/4. Lef.1-2.

²⁴ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.2.

bipler arasından bir ihtilaf ortaya çıkmıştı. Bu durum Teke Mutasarrıflığı ve Konya Valiliği tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne bildirildi. Sıhhiye Nezâreti tarafından da Antalya'da ortaya çıkan hastalığın nevi ve mahiyeti hakkında gerekli tetkiklerde bulunmak üzere, Rodos Sıhhiye Tabibi Dr. Aksalos Efendi Antalya'ya gönderildi. Dr. Aksalos Efendi tarafından 24 Kasım'da Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta, mahalli sıhhiye tabibinin teşhisinin doğru olduğu ve Antalya ile civarında ortaya çıkan hastalığın, yapılan tetkikler neticesinde kolera olduğunun tespit edildiği bildirilmiştir. Aynı tarihte Antalya ve civarından ortaya çıkan hastalığın kolera olmasından dolayı, Sıhhiye Dairesi tarafından Kilidonya ve Anamur Burnu hariç olmak üzere, bu iki mahal arasında bulunan Antalya Körfezi sahilinden çıkacak olan gemiler için, daha önce verilmiş olan beş günlük karantina hali, on güne çıkarılmıştır²⁵. Bu konu hakkında Sıhhiye Nezâreti tarafından, Konya Vilâyeti'ne de bilgi verilmiştir²⁶.

Ancak Antalya'da ortaya çıkan hastalığın teşhis edilmesi konusunda, mahalli tabipler arasında itilaf çıkmasının sebebi hakkında, Sıhhiye Nezâreti'nin sahip olduğu düşünce, dönemin bazı aydınlarının taşıdığı zihniyeti göstermesi açısından çok önemlidir. Bu konuda Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e şu bilgi verilmiştir. "Antalya Kasabası'nda meydana gelen kolera'nın başlangıcında mahalli tabipler ya teşhis konusundaki yetersizliklerinden veya memleket hakkında gerekli olacak olan sıkı tedbirlere yol vermemek düşüncesinden dolayı, hastalığın kolera olmayıp, her sene bu mevsimde görülen olağan hastalıklardan birisi olduğunu iddia etmişlerdir. Bunların düşüncesine göre, Antalya'da musap olan dört Hıristiyan, güya kesmiş oldukları atın eti ile midelerini doldurdıkları için hastalanmışlardır. Hatta Antalya ahali dahi bu fikre iştirak etmiştir. Yalnız Antalya Kasabası'nda bulunan Sıhhiye Tabibi Dr. Panas Efendi'nin hastalığa koyduğu ilk teşhisi, Sıhhiye İdaresi'ne ihbar etmesi üzerine, gerekli tedbirler derhal alınmaya başlanmıştır. Dr. Panas Efendi ile mahalli tabipler arasında meydana gelen ihtilaf üzerine, Sıhhiye Nezâreti tarafından Rodos Sıhhiye Tabibi Dr. Aksalos Efendi de hemen Antalya'ya gönderilmiştir. Dr. Aksalos Efendi'nin yapmış olduğu tetkikler de, Dr. Panas Efendi'nin evvelki teşhisini teyit etmiştir. Ayrıca kasaba içinde musapların çoğalmasından dolayı mahalli yönetim de, aynı düşünce ortaya çıkmıştır. Ancak bu tarz tevillerin temelinde, bulaşık mahzuruna meydan verilmemesi yatmaktadır"²⁷.

²⁵ Aynı Belge. Lef.3.

²⁶ Aynı Belge. Lef.4.

²⁷ Aynı Belge. Lef.5.

Antalya ve yakın çevresinde meydana gelen şüpheli hastalığa, doğru teşhisin konulmasından sonra, Sıhhiye Nezâreti'nin talebi üzerine²⁸ Sadaret tarafından Konya, Adana ve Halep Vilâyetleri'ne şu talimat verilmiştir. "Antalya Sıhhiye Tabibi Dr. Panas Efendi ve oraya çağrılan Rodos Sıhhiye Tabibi Dr. Aksalos Efendi'nin yaptığı tetkikler neticesinde, Antalya'da meydana gelen hastalığın kolera olduğu anlaşılmıştır. Hastalığın etrafa bulaştırılmaması için, temizlik işlerine önem verilmesi ve gerekli sıhhi tedbirlerin alınması gerekmektedir" (29 Kasım 1894)²⁹.

Yalnız Antalya'da kolera salgını meydana gelmeden önce, Anadolu'nun iç kısımlarından Antalya'ya yeni asker indirilmesine karar alınmıştı. Antalya'da şüpheli hastalık ortaya çıkmasından dolayı, mahalli kumandanlık tarafından, bu askerler için sıhhi muamele yapılıp- yapılmayacağı Antalya Sıhhiye Tabipliği'nden sorulmuştur. Antalya Sıhhiye Tabibi Dr. Panas Efendi, bu durum karşısında ne yapılacağı hakkında, Sıhhiye Nezâreti'nden bilgi istedi. Bunun üzerine Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e gönderilen yazıda; "Bu askerlerin gemilere bindirilmesinde mecburiyet var ise; hiç olmazsa Klazumen Tahaffuz-hânesi'ne götürülmeleri, burada askerlerin sıhhi muayenelerinin yapılması ve bunun neticesinde ortaya çıkacak sıhhi durumlarına göre, lazım gelen karantina işlemi yapıldıktan sonra sevk edilmeleri" istenmiştir³⁰. Sıhhiye Nezâreti'nin bu talebi, Sadaret tarafından, Ser Askerlik'e bildirilmiş ve bu mesele hakkındaki görüşü sorulmuştur³¹. Ancak Ser Askerlik, "Antalya'nın bulaşık kabul edilmesinden dolayı, oradan asker sevk etmenin, Tebligat-ı Vakaya aykırı olduğunu" düşünmekte idi³². Bu olumsuz düşünceye rağmen Sadaret tarafından 4 Aralık'ta Ser Askerlik'e şu emir verilmiştir. "Antalya'da şu aralık binden fazla asker toplanmıştır. Antalya'da koleranın ciddi olarak hüküm sürmesinden dolayı, bu miktar askerin orada toplanmış bulunması mahzurludur. Adı geçen askerin bu taraflara sevk olunacak olduğu halde, içlerinde tabip, ilaç ve alet-i tebahhur bulunan iki vapur Antalya İskelesi'ne acele olarak gönderilmiştir. Askerlerin Klazumen Tahaffuz-hânesi'ne sevk edilerek, orada ittihaz eden on günlük karantina müddetini tamamladıktan sonra, gönderilecekleri mahallere sürat ile gönderilmeleri gerekmektedir."³³ Sadaret tarafından, Ser Askerlik'e verilen bu talimat, Padişah tarafından da uygun görülmüştür³⁴.

²⁸ Aynı Belge. Lef.6.

²⁹ Aynı Belge. Lef.7.

³⁰ Aynı Belge. Lef.8.

³¹ Aynı Belge. Lef.9.

³² Aynı Belge. Lef.10.

³³ Aynı Belge. Lef.11.

³⁴ Aynı Belge. Lef.12.

Bu sırada Antalya'da meydana gelen kolera hastalığının şiddetini arttırdığına ve etrafa sirayet etmekte olduğuna dair mahallinden haberler alınmakta idi. Bunun üzerine Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından Kilidonya'ya kadar Karaman sahili hakkında mevzu olan on günlük karantinanın, 6 Aralıktan itibaren çıkacaklara şamil olmak üzere Anamur ve Finike dahil olduğu halde, bu iki mahal arasında bulunan sahilden geleceklere dahi teşmili hususunda karar alınmıştır³⁵. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar, Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e bildirilmiştir. Sadaret de bu konu hakkında Ser-Askerlik'e Bahriye Nezareti'ne ve Tophane-i Amire Müşirliği'ne malumat, ayrıca bu durumun gazetede yayınlanması için Dahiliye Nezâreti'ne talimat vermiştir³⁶. Sadaret, bu konu hakkında Padişahı da bilgilendirmiştir (9 Aralık 1894)³⁷.

Kolera salgını esnasında Antalya'da mevcut olan üç sıhhiye tabibi de dahil olduğu halde, yedi tabip tarafından Antalya Kasabası'nın içi her gün dolaşarak teftiş edilmekte ve korunma tedbirlerinin icrasına ve beldenin temizliği konusuna dikkat edilmekte idi. Ancak Antalya'da bulunan Sıhhiye Tabibi Dr. Aksalos Efendi tarafından, Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta, "Hastalık esnasında lüzum görünen ilaç v.b. gibi malzemenin yokluğu ve meydana gelecek masrafın mahallinden ödenmesinin mümkün olmadığı ve bu sebepten dolayı sıhhi tedbirlerin noksan bir halde kaldığı" bildirilmiştir. Sıhhiye Nezâreti de bu konuyu Sadaret'e bildirmiş ve bu hususta gerekli tedbirin alınması için icap edenlere talimat verilmesini istemiştir³⁸. Sadaret tarafından Antalya Sıhhiye Tabibi Dr. Aksalos Efendi'nin bu talebi yerinde görülmüş ve 17 Aralıkta Dahiliye Nezâreti'nden, "Antalya'daki kolera hastalarının tedavisine ve temizlik hususuna gereken önemin verilmesi, ayrıca buraya ilaç ve kimyevi madde gönderilmesi" emri verilmiştir³⁹.

Ancak bu talimatın verilmesinden birkaç gün önce⁴⁰, Dahiliye Nezâreti tarafından, "Antalya'da kolera hastalığının haber alınması üzerine gerekli sıhhi ve koruma tedbirlerini almak üzere Mülkiye Tabipleri'nden Mehmet İsmail Efendi, Marko Behor Efendi, İlyanesim Efendi ile Tathir Me-

³⁵ Aynı Belge. Lef.13.; BOA. Y. A. Hus. nr.314/115. Lef.1.

³⁶ BOA. Y. A. Hus. nr.314/115. Lef.1.

³⁷ Aynı Belge. Lef.2.

³⁸ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.14.

³⁹ Aynı Belge. Lef.14.; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemi, (BOA. DH. MKT.), nr.320/37. Lef.1.

⁴⁰ 11 Aralık 1894 tarihinde. BOA. DH. MKT. nr.320/37. Lef.2.

murları'ndan Bektaş Efendi ve iki adet pülverizatör ile yeterli miktarda tıbbi malzeme bir Rum Vapuru ile Antalya'ya gönderilmişti"⁴¹. Antalya'ya gönderilen bu tabiplere, devlet tarafından 1.500'er kuruş ve tathir memuruna 1.000 kuruş aylık maaş tahsis edilmiştir. Ayrıca bu sağlık görevlilerine Antalya'ya gidiş ve dönüş harcırahı verilmesi de uygun görülmüştür. Yalnız Muhasebe tarafından maaş ve harcırahların 1894 senesi Dahiliye bütçesinde karşılığı olmadığından dolayı, Antalya'ya azimet harcırahı olan 3.766 kuruşun İstanbul'dan, maaşlar ile avdet harcırahının senesi geldiği zaman bütçe açığına ve zuhurat tertibi fazlasına ilave edilerek mahallinde ödenmesine ve bunun Dahiliye tahsisatına eklenmesine karar verilmiştir⁴².

Antalya'ya gönderilen bu sıhhi ekibin yanında, Sadaret tarafından "Antalya'daki kolera hastalığının artması üzerine, gerekli tedbirleri almak için Antalya'da bulunan sıhhi heyete bir ay süre ile başkanlık etmek üzere, İzmir'e gönderilmiş olan Ali Bey veya Tabip Binbaşı Hasan Tefik ve Kolağası Nuri Efendilerden birisinin de Antalya'ya gönderilmesi, Dahiliye Nezâreti'nden talep edilmiştir (19 Aralık 1894)"⁴³.

Antalya'da kolera salgını hüküm sürdüğü sırada, Antalya Mutasarrıfı tarafından, Antalya-Konya yolu güzergahı üzerinde bulunan Kesikbel şose yolunun⁴⁴ inşası için, bir çok köy ahalişi ziraat yapmaktan men edilerek, yol inşaatına sevk edilmişti. Ancak bu mevkide toplanan ameleler arasında da kolera hastalığı meydana gelmiştir. Bunun üzerine Antalya ahalisinden Süleyman Sırrı ve iki arkadaşı tarafından, adı geçen mevkide toplanan binlerce amele arasında, kolera illetine sebebiyet vermesinden ve sair ahvalden dolayı, Teke Sancağı Mutasarrıfı hakkında bir şikayet dilekçesi, Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilmiştir. Sıhhiye Nezâreti de, bu konu hakkında Dahiliye Nezâreti'ne bilgi vermiş ve gerekli işlemin yapılmasını istemiştir. Bu talep üzerine Dahiliye Nezâreti tarafından Konya Vilâyeti'ne, "Antalya Mutasarrıfı hakkında şikayet dilekçesinde ortaya atılan iddialarla ilgili olarak, gerekli tahkikatın yapılması ve gerçeğin ortaya çıkarılması" talimatı verilmiştir (10 Ocak 1895)⁴⁵. Ancak bir müddet sonra Antalya Mutasarrıfı'nın Kesikbel şosesi inşaatında çalışan mükellef ahali için, gerekli sıhhi tedbirleri almakta göstermiş olduğu kayıtsızlık yüzünden, bu ahali arasında

⁴¹ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.15-16.; BOA. DH. MKT. nr.320/37. Lef.2.

⁴² BOA. DH. MKT. nr.324/30.

⁴³ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.17.

⁴⁴ A.R. Gönüllü, a.g.e. s.32.

⁴⁵ BOA. DH. MKT. nr.330/74. Lef.1-2.

kolera hastalığı meydana geldiğine dair bir şikayet dilekçesi de Dahiliye Nezâreti'ne gönderilmiştir. Dahiliye Nezâreti de Konya Vilâyeti'nden bu konunun tahkik edilmesini, bir defa daha talep etmiştir⁴⁶.

Antalya'da kolera hastalığının varlığını devam ettirdiği günlerde Konya Vilâyeti tarafından, Dahiliye Nezâreti'nden "Antalya'da devam etmekte olan koleradan dolayı, geçici görevliler ile gerekli ilaçlar ve Antalya'ya karşı Burdur Sancağı'nca teşkil olunan tahaffuz-hâne malzemesi için, 50-60 bin kuruş paranın sarfına izin verilmesi" istenmişti. Konya Vilâyeti'nin bu ödenek talebi, Dahiliye Nezâreti tarafından Sadaret'e bildirilmiştir⁴⁷. Yalnız Meclis-i Mahsus Vükela'nın 10 Ocak'ta yapmış olduğu toplantıda, bu konunun Sıhhiye Nezâreti'nden sorulmasına ve gerekli işlemin daha sonra yapılmasına karar verilmiştir⁴⁸.

Konya Vilâyeti tarafından 12 Ocak'ta Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta da, bu ödenek isteği tekrarlanmış ve bu ödeneğin Sıhhiye Komisyonu tarafından talep edildiği bildirilmiştir⁴⁹. Bu arada Sadaret tarafından Meclis-i Mahsus Vükela'nın isteği üzerine, Sıhhiye Nezâreti'ne, Konya Vilâyeti'nin bu ödenek talebi hakkındaki görüşü sorulmuştur⁵⁰. Sıhhiye Nezâreti de 20 Ocak'ta Sadaret'e şu bilgiyi vermiştir." Antalya'da devam etmekte olan kolera hastalığı günden güne azalmakta ise de, hastalığın ortadan kalkmasına kadar, sıhhi ve temizlik tedbirlerine devam edilmesi gerekmektedir. Ancak adı geçen tedbirlerin ne kadar müddet süreceğini, şimdiden bilmek imkanı bulunmamaktadır"⁵¹.

Bu esnada Antalya'da meydana gelen kolera hastalığının dairesini genişletmemesi için, Askeri Tabiplerden Yüzbaşı Ahmet Efendi, gerekli sıhhi tedbirleri almak ve mahalli tabiplere nezaret etmek üzere, aylık 1000 kuruş maaş ve İstanbul'dan Antalya'ya gidiş-dönüş harcırahı da verilmek üzere, Antalya'ya tayin edilmiş ve bu konuda İrâde-yi Seniye çıkmıştır. Ayrıca konu hakkında Dahiliye Nezâreti'ne tezkire yazılmıştır (24 Ocak 1895)⁵². Dahiliye Nezâreti tarafından Sadaret'e gönderilen yazıda," Dr. Yüzbaşı Ahmet Efendi'nin Antalya'ya gönderildiği ve 1895 yılı sonuna ka-

⁴⁶ BOA. DH. MKT. nr.336/9.

⁴⁷ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.18.; BOA. DH. MKT. nr.329/18.

⁴⁸ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.19.

⁴⁹ Aynı Belge. Lef.20.

⁵⁰ Aynı Belge. Lef.21.

⁵¹ Aynı Belge. Lef.22.

⁵² Aynı Belge. Lef.23.; BOA .DH. MKT. nr.335/78. Lef.1.

dar verilecek tutarın, nezaret bütçesinde karşılığı bulunmadığından dolayı bütçe açığının, zuhurat tertibi fazlasına ilave edilerek ödenmesinin uygun görülmesi halinde, durumun Maliye Nezâreti'ne bildirilmesi" istenmiştir⁵³. Bir müddet sonra Dahiliye Nezâreti'nden Sadaret'e gönderilen başka bir yazıda, "Muhasebeden yazılan derkenarda gösterildiği üzere, Dr. Yüzbaşı Ahmet Efendi'nin gidiş-dönüş harcırahı olan 685'er kuruştan 1.370 kuruşun, ayrıca mahallinde alacağı aylık 1 000 kuruş maaşın, 1894 senesine ait miktarının bütçe açığına ve zuhurat tertibi fazlasına ilave edilmesi ve 1895 senesinde verilecek tutarında, senesi zuhurat tertibinden ödenmesi uygun görülmüştür. Ayrıca bu miktardan 1894 senesine ait olarak ortaya çıkacak tutarın, Dahiliye tahsisatına eklenmesi hususunun, Maliye Nezâreti'ne bildirilmesi" istenmiştir⁵⁴.

Kolera salgını sırasında, Antalya'ya daha önce tahsis olunan 15 bin kuruşun hepsi, bu hastalığın önlenmesi için harcanmıştı. Bu arada Konya Vilâyeti tarafından, Antalya Mutasarrıflığı'na "Yalnız kordon altına alınan haneler halkından fakir olanlara, günlük verilmek üzere 10 bin kuruşun harcanmasına" izin verilmişti. Bu miktar paranın yeterli olmaması üzerine Antalya Mutasarrıflığı tarafından Dahiliye Nezâreti'nden "Hastalıktan işsiz kalan 1 500 fakirin iaşesi için, bir aylık olarak 30 bin ve sıhhi masraflar için de 25 bin kuruş" miktarında bir ödenek talep edilmiştir. Bununla birlikte Konya Vilâyeti de, daha önce iki defa istemiş olduğu, fakat bir türlü yerine getirilemeyen, "Antalya ve Burdur Tahaffuz-hânesi için 60 bin kuruşun sarfına izin verilmesi ve havalenamesinin gönderilmesi" talebini Dahiliye Nezâreti'ne tekrar bildirmiş ve bu talebin uygulanmasını istemiştir. Dahiliye Nezâreti de Antalya Mutasarrıflığı'nın ve Konya Valiliği'nin bu ödenek taleplerini, Sadaret'e bildirmiştir⁵⁵. Meclis-i Mahsus-u Vükela da 27 Ocak'ta yapmış olduğu toplantıda, "Sıhhi tedbirleri almak ve adı geçen aciz kimseler için evvelce vilâyetten sarfına izin verilmiş olan iki kalem 25 bin kuruş mahsup olmak üzere, 60 bin kuruşun sarfına izin verilmesine ve havalenamesinin gönderilmesine" dair bir karar almıştır⁵⁶. Ayrıca Sadaret tarafından bu konu hakkında Dahiliye ve Maliye Nezâreti'ne bilgi verilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir⁵⁷. Dahiliye Nezâreti de, kullanılmasına

⁵³ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.24.

⁵⁴ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.25.; BOA. DH. MKT. nr.335/78. Lef.3.

⁵⁵ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.26.

⁵⁶ Aynı Belge. Lef.27.

⁵⁷ Aynı Belge. Lef.28.

izin verilen bu paranın 1894 senesi bütçesinde karşılığı olmadığından dolayı, bütçe açığının zuhurat tertibi fazlasına ilave edilerek ödenmesini Sadaret'ten talep etmiştir⁵⁸. Dahiliye Nezâreti'nin bu talebi, Sadaret tarafından uygun görülmüş ve konu ile ilgili olarak İrâde-yi Seniye çıkmıştır⁵⁹.

Antalya'da hüküm süren kolera hastalığından dolayı, Antalya Hapishanesi'nde bulunan mahkumlara da, doktorların isteği üzerine, günde bir defa etli ve limonlu çorba verilmekte ve bunun için günde kırk kuruş masraf ortaya çıkmakta idi. Meydana gelen bu masraf Antalya Mutasarrıflığı tarafından Konya Vilâyeti'ne bildirilmişti. Konya Vilâyeti de Dahiliye Nezâreti'ne konu hakkında bilgi vermiştir. Dahiliye Nezâreti tarafından Sadaret'e gönderilen yazıda da, "Hastalık sebebi ile taşra hapishanelerinde bulunan mahpuslara etli ve limonlu çorba verilmesine dair bir kayıt olmamasına rağmen, Antalya'da kolera hastalığı gibi fevkalade bir hal olması ve doktorların isteği üzerine mahpuslar için böyle bir uygulama yapılması yerinde görülmüş, ayrıca konu ile ilgili gerekli işlemin yapılması" talebinde bulunulmuştur⁶⁰. Sadaret tarafından da Antalya Hapishanesi'nde yapılan bu uygulama tasvip edilmiş ve kolera hastalığı ortadan kalkıncaya kadar, bu uygulamaya devam edilmesi, Dahiliye Nezâreti'nden istenmiştir (6 Şubat 1895)⁶¹.

Ancak Antalya'da meydana gelen bu kolera salgını önlemek için uygulanan karantina işlemi, ekonomik hayatı derinden etkilemiş, bölgede ticari hayatın durmasına ve devletin önemli miktarda vergi kaybına sebep olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Silifke Tüccarlarından Hacı Mehmet ve arkadaşları tarafından Dahiliye Nezâreti ile Sadaret ve Ser Askerlik'e 22 Şubat'ta birer telgraf çekilmiştir. Bu telgraflarda hülâsa şöyle denilmektedir; "Antalya'da meydana gelen koleradan dolayı, oraya hudut olan Alanya Kazası kordon altına alınmış ve bu durum halen devam etmektedir. İç-il ile Antalya arası yüz yirmi saattir. Zerre miktar karışma meydana gelmediği halde üç aydan beri, Sıhhiye Nezâreti tarafından burası da bulaşık kabul edilmiştir. Ayrıca kara ve deniz yolunda karantina vaaz olunmuştur. Bu sebepten dolayı mahalli halk ümitsiz bir duruma düşmüştür.

Bu tarz bir işlem ticari muamelelere de sekte vurmuştur. Bazı tüccarlar iflas etmiş ve bazıları da intihar etmiştir. Ağnam satın almak için, her sene

⁵⁸ 1310 Sonrası İrâde Maliye (İ.M.L.), Dosya No: 14, gömlek No:1312// Za.13. Lef.1.

⁵⁹ Aynı Belge. Lef.2.

⁶⁰ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.29.

⁶¹ Aynı Belge. Lef.30.

buraya hariçten gelen tüccarlar, bu sene gelemeyerek, üç milyona yakın olan vergi, ağnam ve aşar tahsilatı muattal kalmıştır. Ayrıca cümle ahali ağlamakta ve bu karantina devam ederse yok olacaklarını söylemektedirler. Şükürler olsun burada değil kolera, şüpheli hastalık bile yoktur. Şu kordon belasının kaldırılmasını arz ve istirham ederiz”⁶².

Dahiliye Nezâreti de kendisine intikal eden bu telgraf hakkında, Sıhhiye Nezâreti’ne bilgi vermiş ve bu telgrafta ortaya konan kordon meselesi ile ilgili olarak, icap eden işlemin yapılmasını talep etmiştir (26 Şubat 1895)⁶³.

Bu esnada Antalya’da on günü aşkın bir zamandan beri kolera hastalığından hiçbir eser görülmemiş ve bu durum Antalya Sıhhiye Tabipliği ve Konya Valiliği tarafından Sıhhiye Nezâreti’ne bildirilmiştir. Bu olumlu gelişme neticesinde Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, Kilidonya Burnu’ndan İç-il Sancağı’nın müntehâ-yi hududu olan Lamas’a kadar, Karaman sahilinden gelen muverâdât hakkında geçerli olan 10 günlük karantina, 6 Marttan itibaren çıkacak gemilere şamil olmak üzere kaldırılmış ve bundan sonra adı geçen sahilden geleceklerin tabip olan sıhhiye merkezlerinde muayene olmalarına karar verilmiştir. Ayrıca bu durum Sadaret tarafından Ser-Askerlik’e, Bahriye ve Dahiliye Nezâreti’ne , Tophane-i Amire Müşirliği’ne, Rüsûmât ve Şehr-Emaneti’ne bildirilmiştir (6 Mart 1895)⁶⁴. Bu konu hakkında Sadrazam tarafından, Padişaha da bilgi verilmiştir⁶⁵.

Böylece Antalya’da meydana gelen ve üç aydan fazla bir süre devam eden bu kolera salgını boyunca, tespit edilebildiği kadarı ile 353 hastalık olayı meydana gelmiştir. Kolera hastası olan şahıslardan 182’si de vefat etmiştir⁶⁶.

Ancak çok geçmeden Antalya’da bir kolera salgını daha ortaya çıkmış ve bunun üzerine 5 Ağustos 1905 tarihinden itibaren ikinci bir emre kadar, Anamur’dan Kilidonya Burnu’na kadar Karaman Sahili’nden geleceklerin karantina altında bulundurulması Sıhhiye Dairesi tarafından uygun görülmüştü. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye de Anamur’dan Kilidonya Burnu’na kadar olan sahilden yukarıdaki tarihten çıkıp gelecek bilcümle geminin, uygun yerlerde bulunan tahaffuz-hânelerde beş gün karantinaya tabi tutul-

⁶² Aynı Belge. Lef.31-33.

⁶³ BOA. DH. MKT. nr.351/19. Lef.1-2.

⁶⁴ BOA. A. MKT. MHM. nr.554/73. Lef.34.; BOA. Y. A. Hus. nr.321/71.

⁶⁵ BOA. Y. A. Hus. nr.321/71.

⁶⁶ M. Ayar, a.g.e. , s.137.

masına karar vermiştir. Alınan bu karar Sıhhiye Nezâreti tarafından, Sadaret'e bildirilmiştir. Sadaret de bu konu hakkında Ser-Askerlik'e, Bahriye Nezâreti'ne, Tophane-i Amire Müşirliği ile Rüsûmât ve Şehr-Emaneti'ne malumat, ayrıca bu kararın gazetede yayınlaması için Dahiliye Nezâreti'ne talimat vermiştir⁶⁷.

Yine Konya Vilâyeti'nin isteği üzerine, Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e gönderilen yazıda, "Antalya'da meydana gelen kolera hastalığı için lüzum görünecek sıhhi tedbirler ile koruma masrafı ve geçici olarak istihdam edilecek gardiyanların maaşı v.b. gibi masraflara karşılık olmak üzere, içinde bulunulan seneye mahsuben şimdilik 25 bin kuruşun sarfına" izin istenmiştir⁶⁸. Sadaret tarafından Sıhhiye Nezâreti'nin bu talebi, yerinde görülmüş ve gerekli izin verilmiştir (11 Ağustos 1895)⁶⁹.

Antalya'da kolera salgını meydana geldiği sırada, Adana ve Halep Vilâyetleri'nde de bu hastalık görülmüştü. Ancak Adana ve Halep Vilâyetleri'nin sıhhi durumları gündün güne iyiye doğru gitmekte idi. Adana Vilâyeti dahilinde bulunan Haçin ve Osmaniye Kazaları'nda da yeniden kolera vukuatı olmadığı gibi, Halep mülhakatından Urfa ve Birecik'te zuhur eden vukuatın miktarı da iki-üç kişiden ibaretti. Ayrıca adı geçen bu mahaller hakkında, mahalli yönetim tarafından her türlü koruma ve temizlik tedbirleri yerine getirilmekte idi. Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilen resmî bilgilerden de, Antalya'dan başka hiçbir yerde koleradan eser görülmediği anlaşılmakta idi. Bu sebepten dolayı Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından Kilidonya Burnu'ndan Suriye'ye kadar sahillerden yolcu ile gelen gemiler hakkında mevzu olan beş gün ve yolcusuz gelen gemiler hakkında 24 saat karantinanın 3 Eylül'den itibaren kaldırılmasına, ayrıca adı geçen sahillerden gelecek olan unsurların, tabip olan sıhhi merkezlerde tıbbi muayene yapılmalarına, bunun yanında Antalya Limanı'ndan gelen bilcümle geminin, karantina noktalarında beş gün karantinaya tabi tutulmalarına karar verilmiştir⁷⁰. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar hakkında, Sadaret tarafından Ser Askerlik'e, Bahriye Nezâreti'ne, Tophane-i Amire Müşirliği'ne, Rüsumat ve Şehr-Emaneti'ne malumat, ayrıca bu kararın gazetede yayınlaması için Dahiliye Nezâreti'ne talimat verilmiştir⁷¹.

⁶⁷ BOA. A. MKT. MHM. nr.565/1. Lef.1-2.

⁶⁸ Aynı Belge. Lef.3.

⁶⁹ Aynı Belge. Lef.4.

⁷⁰ BOA. A. MKT. MHM. nr.565/15. Lef.1.

⁷¹ Aynı Belge. Lef.2.

Yalnız 13 Eylül günü Halep Şehri'nde kolera hastası bir musap meydana gelmişti. Fakat bu olaydan sonra, o bölgede de kolera hastalığından bir vukuat ve ölüm olmadığı mahallinden alınan resmi bilgi ile ortaya çıkmıştı. Bu olumlu gelişme karşısında 24 Eylülde toplanan Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, "Antalya Limanı muverâdâtı hakkındaki beş günlük karantinanın, aynı tarihten itibaren çıkıp geleceklere şamil olmak üzere kaldırılmasına, sonradan oradan geleceklere tabip olan sıhhiye merkezlerinde, sıhhi muayeneye tabi tutulmasına ve Kilidonya Burnu'ndan Suriye'ye kadar olan sahillerden gelenler hakkında mevzu bulunan sıhhi muayenenin dahi ortadan kaldırılmasına karar alınmıştır. Sıhhiye Nezâreti Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar hakkında, Sadaret'e bilgi verilmiştir⁷². Sadaret tarafından da bu kararlar ilgili olarak Ser Askerlik'e, Bahriye Nezâreti'ne, Tophane-i Amire Müşirliği ile Rüsumat ve Şehr- Emaneti'ne malumat, ayrıca bu kararın gazetede yayınlanması için Dahiliye Nezâreti'ne talimat verilmiştir⁷³.

Daha sonra 22 Ekim'de toplanmış olan Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, Antalya'da çoktan beri kolera hastalığından eser kalmadığı için, Antalya Limanı muverâdâtına karşı mevzu olan tıbbi muayenenin ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu konu aynı tarihte Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e bildirilmiştir⁷⁴. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından alınan bu karar, Sadaret tarafından bir gün sonra Ser Askerlik'e, Dahiliye ile Bahriye Nezâreti'ne ve Tophane-i Amire Müşirliği'ne bildirilmiş, ayrıca bu konu hakkında gerekli işlemin yapılması istenmiştir⁷⁵.

1917 yılının Ağustos ayının sonlarına doğru, Antalya'da bir kolera salgını daha meydana gelmiştir. Antalya'da 25 Eylül tarihine kadar devam eden bu salgın neticesinde 57 kadın, 49 erkek, 75 asker ve toplam 181 kişi kolera hastalığına yakalanmıştır. Kolera hastalığına yakalanan bu insanlardan 35 kadın, 36 erkek, 69 asker ve toplam 140 kişi ölmüştür. Ölüm oranı kadınlarda %60, erkeklerde %75 ve askerlerde % 88 idi. Bu esnada Antalya Hapishanesi'nde de kolera salgını baş göstermiştir. Fakat Antalya Hapishanesi'nde bulunan mahkumlardan 107'si iki ay önce aşı olmuştu. Aşı olan mahkumlardan birisi şiddetli bir şekilde hastalığa yakalanmış ama 24 saat sonra iyileşmeye başlamıştır. Ancak burada bulunan 37 aşısız mahkumdan,

⁷² BOA. A. MKT. MHM. nr.565/1 Lef.5.

⁷³ Aynı Belge. Lef.6.

⁷⁴ Aynı Belge. Lef.7.

⁷⁵ Aynı Belge. Lef.8.

üç musap meydana gelmiş ve bunlardan ikisi ölmüştür. Hastalığın meydana gelmesi ile birlikte şehre giren sular kesilmiş ve fakir hastalar, hastane haline getirilen bir mekanda tecrit altına alınmışlar ve tedavi edilmişlerdir. Bunun neticesinde de hastalığın salgın hale gelmesi önlenmiştir. Ayrıca mecburi aşı uygulanmasına da başlanmıştır ve Antalya merkezinde bulunan insanlarla, Antalya'ya dışarıdan gelenler aşuya tabi tutulmuştur. Bu uygulama sırasında 14 binden fazla kişi aşı olmuştur. Bunun yanında mahalli yönetimin talebi üzerine, Sıhhiye Nezâreti tarafından gönderilen 10 bin kuruş da, kolera hastalığının önlenmesi için harcanmıştır. Böylece Antalya'da kolera hastalığının önü alınmıştır⁷⁶.

Çiçek

Çiçek; Poksvirüs cinsi bir virüsten ileri gelen ve döküntü ile seyreden bulaşıcı bir hastalıktır. Çiçek hastalığı üç devrelidir. Hastalığın kuluçka süresi 10-15 gün sürer. Yayılma devresinde hastada titreme, çok ve çabuk yükselen ateş, bel, sırt, baş ağrıları, kusmalar, bazen hezeyan ve çırpınma (çocuklarda) görülür. Bu devre 4-5 gün sürer. Daha sonra 6 gün süren döküntü devresi gelir. Çoğu zaman döküntü devresinin başında düşen ateş, bu sırada tekrar yükselebilir. Son devrede kabarcıklar kurur ve yerlerinde çiçek bozuğu denen izler kalır⁷⁷.

Yüzlerce yıllık bir tarihi olan bu hastalık, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı coğrafyasında görülmeye başlamıştır⁷⁸. Bu yüzyılın son yıllarında, Antalya'da da çiçek hastalığı ortaya çıkmıştır. Ancak alınan tedbirler sayesinde Antalya'nın Elmalı Kazası'nda çiçek hastalığından eser kalmamıştır. Akseki Kazası'nda da sağlık memurları vasıtası ile çiçek aşısı yapılmış ve bu sayede hastalıkta azalma olmuştur. Ancak Antalya'nın İstanos Nahiyesi'nde çiçek aşısının azlığı sebebi ile hastalıkta bir artış meydana gelmiştir. Bunun yanında Antalya'da 24 adet çiçek hastası şahıs ortaya çıkmış ve çiçek hastası olan bu şahıslardan 11 tanesi Antalya Hapishanesi'nde tespit edilmiştir. Antalya'da ortaya çıkan bu çiçek hastalığı salgınında 3 kişi ölmüştür. Bu arada Konya Sıhhiye Müfettişi tarafından, 23 Şubat 1898 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen yazıda, sıhhi şartla-

⁷⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti, (BOA. DH. UMVM.), nr.151/59. Lef.1-2.

⁷⁷ **İnfeksiyon Hastalıkları, a.g.e., s.753. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul 1986, 6/2689.**

⁷⁸ M.Temel, **a.g.e., s.129.**

ra uygun olmayan Antalya Hapishanesi'nin yeniden inşa edilmesi talep edilmiştir⁷⁹.

1918 yılının Sonbahar aylarında da, Antalya'nın köylerine gönderilen aşı memuru vasıtası ile 280 çocuğa, çiçek aşısı yapılmıştır⁸⁰.

Veba

Veba (kara ölüm); Yersin basilinden ileri gelen çok ağır bulaşıcı bir hastalıktır. Vahşi kemiriciler arasında, hastalık onların ektoparazidi olan pireler aracılığı ile veya daha seyrek olarak enfekte hayvan kadavralarının diğer hayvanlar tarafından yenmesi ile yayılır. Bu zincirde hastalık insan çevresindeki farelere onlardan da pirelerle insanlara geçer. Ancak akciğer vebasası söz konusu ise bulaşma insandan insana da olabilir. Hıyarcıklı veba kasıkta, boyunda ve koltuk altında ortaya çıkan şişkinliklerle belgindir. Hastada sertleşmiş iri lenf bezleri ile birlikte ateş ve bilinç bulanıklığı yada sayıklama görülür. Akciğer vebasası da solunum zorluğu, morarma ve balgam çıkarma gibi belirtiler gösterir. Hastalık tedavi edilmezse, birkaç günde ölümle sonuçlanır⁸¹.

İnsanlık tarihinin en eski ve bulaşıcı hastalıklarından birisi olan ve Hindistan, Çin gibi Uzakdoğu ülkelerinde endemik olarak bulunan veba, tarih boyunca değişik zamanlarda salgınlar yaparak milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur⁸². Antalya'da meydana gelen ve toplum hayatında tesirini uzun yıllar hissettiren salgın hastalıklar arasında, vebanın da önemli bir yeri vardır. XX. Yüzyılın ilk yıllarında Antalya'nın Rum Mahallesi'nde ikamet eden üç şahsın kasıklarında hıyarcık mevcut olduğu halde, hafif surette veba hastalığına yakalandığı, tabipler tarafından yapılan muayene neticesinde tespit edilmiştir. Bunun üzerine mahalli yönetim tarafından hastaların bulunduğu hanelerin, karışması önlenmiş ve bu mahalde temizlik ile tütüleme tedbirlerine başlanmıştır. Antalya'da vebaya benzer bir hastalığın meydana geldiği, Antalya Karantina Tabibi Dr. İsa Efendi tarafından, 16 Temmuz 1905 tarihinde Sıhhiye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine Sıhhiye Nezâreti tarafından bir gün sonra, Antalya muverâdâtının karantina altına alındığı ilgili makamlara tebliğ edilmiştir. Ayrıca Sıhhiye Ne-

⁷⁹ BOA. DH. TMIK. S. nr.17/59, Lef.2. Bu konuda bakınız; Süleyman Beyoğlu, "Alanya Yapı Tarihine Dair Bazı Belgeler (1907-1919)", *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III*, Konya 2004, s.593.

⁸⁰ BOA. DH. UMVM. nr.151/59, Lef.1.

⁸¹ *İnfeksiyon Hastalıkları, a.g.e.*, s. 564.; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, 23/12127.

⁸² M.Temel, *a.g.e.*, s.105.

zâreti'nin talebi üzerine⁸³ Sadaret tarafından, "Antalya'da ortaya çıkan veba hastaların ikamet ettiği hanelerin, şiddetli bir şekilde kordon altında tutularak, tabiplerin tavsiye edecekleri temizlik ve tütsüleme tedbirlerinin yerine getirilmesi çalışmalarına dikkat edilmesini, veba hastalığı meydana gelen hanelerde fare leşleri görülmesinden dolayı, İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi'nin icrasına gayret gösterilmesini, belediye tarafından temizliğe dikkat edilerek, hastalığın etrafa yayılmasına meydan verilmemesini ve hastalığın bulunduğu mahallerde yok edilmesinin gerekli olduğunu, Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir⁸⁴.

Konya Vilâyeti'nden, 17 Temmuz'da Sadaret'e gönderilen telgrafta da, "Antalya Kasabası'nda iki hanede vebaya benzer bir hastalık ortaya çıktığı ve bundan dolayı üç şahsın musap olduğu, mahalli yönetim tarafından lazım gelen tahaffuz işleminin gerçekleştirildiği bildirilmiş ve hastalığı teşhis edecek mütehasıs tabipler ile yeterli miktarda sıhhi malzemenin Antalya'ya ilk vasıta ile gönderilmesi" talep edilmiştir. Sadaret Mektubi Kalemi tarafından Sıhhiye, Dahiliye ve Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti'ne gönderilen yazıda da, Konya Vilâyeti'nin bu talebi bildirilmiş ve gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir⁸⁵.

Sadaret tarafından Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti'ne gönderilen başka bir yazıda ise, "Antalya'da vebaya benzer bir hastalık zühur ettiğinden ve orada fen memurlarının bulunmasına acil ihtiyaç olduğundan dolayı, Konya Vilâyeti Sıhhiye Müfettişi Zeki Efendi'nin üç aydan beri İstanbul'da bulunduğu anlaşıldığından, kendisinin mahalli memuriyetine dönmesinin sağlanması ve kendisi gitmek istemediği takdirde, yerine münasip ve muktedir birisinin gönderilmesi" talep edilmiştir (17 Temmuz 1905)⁸⁶. Bir müddet sonra Konya Vilâyeti'nin bu isteği, Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti tarafından yerine getirilmiş ve Konya Vilâyeti Sıhhiye Müfettişi Zeki Efendi'nin Konya'ya giderek, görevine başlaması sağlanmıştır⁸⁷.

Antalya'da meydana gelen vebaya benzeyen hastalıktan dolayı, Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından da 17 Temmuz'dan itibaren, Antalya'dan gelenlerin tahaffuz muayene mevkilerinde kırk sekiz saat ihtiyat karantinasına

⁸³ BOA. A. MKT.MHM. nr.569/8. Lef.1.

⁸⁴ Aynı Belge. Lef.2.

⁸⁵ Aynı Belge. Lef.3.

⁸⁶ Aynı Belge. Lef.4.

⁸⁷ Aynı Belge. Lef.5-6

alınmasına, ayrıca fenni tütsüleme ve temizlik işlemi ile İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi ahkamına tabi tutulmasına karar verilmiştir⁸⁸.

Sadaret tarafından Dahiliye ve Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilen yazılarda da, "Antalya'ya kafi miktarda sıhhi malzeme ile mütehasıs tabiplerden gönderilmesi, karışmayı önlemek için teşkil edilecek olan kordonlarda istifade etmek üzere kafi miktarda gardiyan tedarik edilmesi, bir yüzbaşı mahiyetinde yedek ve redif birliklerinden alınacak elli-altmış askerin kordon muamelesinde istihdam edilmesi" talep edilmiştir. Ayrıca 18 Temmuz 1905 tarihinde, mütehasıs bir iki tabibin acele olarak Antalya'ya gönderilerek, hastalık hakkında bakteriyolojik tetkikler yapmaları ve gerekli sıhhi tedbirleri tam ve mükemmel bir şekilde almaları için İrade-yi Seniye çıkmıştır⁸⁹.

Aynı tarihte toplanan Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından da, mütehasıs bir-iki tabibin acele olarak Antalya'ya ya gönderilerek, hastalık hakkında bakteriyolojik tetkikler yapmaları ve elde edilen neticeye göre gerekli sıhhi tedbirleri almaları için karar alınmıştır. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar üzerine, "Veba hastalığı araştırmasına vakıf ve ihtisas erbabından bir bakteriyolog ile birlikte, Tahran tabiplerinden olan ve bu esnada İstanbul'da bulunan, ayrıca veba hastalığına aşına olduğu bilinen Dr. Kesamiha ? Efendi'nin Antalya'ya gönderilmesi Bakteriyoloji-hâne tarafından uygun görülmüş ve bu durum hakkında Sıhhiye Nezâreti tarafından, Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti'ne ve Sadaret'e malumat verilmiştir⁹⁰. Ayrıca Sadaret tarafından, yapılan bu çalışmalar hakkında, Padişaha da bilgi sunulmuştur⁹¹.

Merkezi yönetimin bu çalışmaları yanında, Konya Vilâyeti tarafından da, mevcut tabiplerden ve sair zevattan meydana gelen bir komisyon teşkil edilmiştir. Teşekkül eden bu komisyon, Konya Vilâyeti tarafından Antalya'da meydana gelen veba hastalığını, bulunduğu mahalde yok etmek ve bu hastalığın etrafa sirayet etmesini önlemek için, her türlü sıhhi tedbirleri almak üzere görevlendirilmiştir (19 Temmuz 1905)⁹².

Teke Mutasarrıflığı da Konya Vilâyeti'nden, Antalya'da zuhur eden veba hastalığından dolayı, kordonlarda istihdam edilecek olan gardiyanların

⁸⁸ Aynı Belge. Lef.7.

⁸⁹ Aynı Belge. Lef.8.

⁹⁰ BOA. Y. A. Hus. nr.489/95. Lef.1.

⁹¹ Aynı Belge. Lef.2.

⁹² BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.9-10.

masrafı ile sair sıhhi masraflar için, yeterli miktarda tahsisat talep etmiştir. Teke Mutasarrıflığı'nın bu ödenek isteği üzerine, Konya Vilâyeti tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilen yazıda, "Antalya'da şimdîye kadar vuku bulan masraf ve bilahare meydana gelecek sarfiyata karşılık olmak üzere, şimdilik elli bin kuruşluk havalenamenin acele olarak gönderilmesi" talep edilmiştir. Sıhhiye Nezâreti de bu talebi 25 Temmuz'da Sadaret'e bildirmiştir⁹³. Ancak Sadaret tarafından, "Antalya'da meydana gelen hastalığın her geçen gün azalmakta olduğu ve istenen bu miktar paranın hazine tarafından ödenmesinin mümkün olmadığı, ayrıca mahalli belediye tarafından sıhhi ve temizlik tedbirlerinin yerine getirilmesi gerektiği", Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir⁹⁴.

Antalya'da zuhur eden veba illetinden on günden beri eser görülmemesinden dolayı, Sıhhiye Nezâreti'nin talebi üzerine⁹⁵, 25 Temmuz'da toplanan Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, "Antalya varidini hakkında mevzu olan kırk sekiz saat karantinanın ortadan kaldırılmasına, ancak buradan gelenlerin tahaffuz muayene mevkilerinde sıhhi muayene olmalarına, ayrıca fenni tütsüleme ve temizlik işlemi ile İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi ahkâmının uygulanmasına" karar verilmiştir. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından alınan bu karar hakkında, Sadaret tarafından Ser Askerlik'e, Telgraf ve Posta ile Bahriye Nezâreti'ne, Tophane-i Amire Müşirliği'ne, Rûsumat ve Şehr-Emaneti'ne malumat verilmiş, ayrıca bu kararın gazetede yayınlanması için Dahiliye Nezâreti'ne tebligat yapılmıştır⁹⁶.

Ancak Antalya'da 26 Temmuz günü eski musapların sakin oldukları mahalde, bir musap daha meydana gelmiştir. Bu durum Antalya Sıhhiye Tababeti tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Sıhhiye Nezâreti bu durumun temizlik ile farelerin itlaf emrinde lüzumu kadar itina ve ihtimam gösterilmemiş olmasından meydana geldiğini düşünmektedir. Bu sebepten dolayı, Sıhhiye Nezâreti konu ile ilgili olarak, Sadaret tarafından, Teke Mutasarrıflığı'na gerekli emrin verilmesini talep etmiştir⁹⁷. Sadaret, Sıhhiye Nezâreti'nin sahip olduğu bu düşüncüyü, Konya Vilâyeti'ne bildirmiş ve hastalığın ortadan kaldırılması için gerekli olan, her türlü sıhhi tedbirin alınmasını istemiştir⁹⁸. Bu esnada Antalya'da musap olan bu şahıs vefat etmiş

⁹³ Aynı Belge. Lef.11.

⁹⁴ Aynı Belge. Lef.12.

⁹⁵ Aynı Belge. Lef.13.

⁹⁶ Aynı Belge. Lef.14.; BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1. Lef.1.

⁹⁷ BOA. A. MKT.MHM. nr.569/8. Lef.15.

⁹⁸ Aynı Belge. Lef.16.

ve vefat olayı Konya Vilâyeti tarafından Sadaret'e bildirilmiştir⁹⁹. Sadaret tarafından bu konu hakkında, Sıhhiye Nezâreti de haberdar edilmiştir¹⁰⁰.

Bu arada daha önce çıkarılmış olan İrade-yi Seniye ile Antalya'ya gönderilmiş olan doktorlar tarafından, Antalya'da meydana gelen vebaya benzeyen hastalık hakkında, gerekli araştırma ve tetkikler yapılmış ve bunun neticesinde, Antalya'da meydana gelen hastalığın veba olduğu kesin olarak anlaşılmıştır. Antalya'da görülen hastalığın veba olduğunun tespit edilmesi üzerine, Teke Mutasarrıflığı'ndan yapılan talebe istinaden, Konya Vilâyeti tarafından 26 Temmuz'da Sadaret'e gönderilen telgrafta; "Gerekli tedbirleri almak ve hastalığın etrafa yayılmasını önlemek için, Antalya'ya civar olan mahallerde doktora ihtiyaç olduğu ve bu sebepten dolayı Antalya'ya bağlı olan ve henüz belediye tabibi olmayan Akseki ve Kaş Kazaları ile Antalya sınırında bulunan Burdur Sancağı'nın Tefenni Kazası'na birer belediye tabibinin gönderilmesi" talep edilmiştir¹⁰¹. Teke Mutasarrıflığı'nın bu talebi, Sadaret tarafından Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti'ne bildirilmiş ve gereğinin acilen yerine getirilmesi istenmiştir¹⁰². Bir müddet sonra Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti tarafından, Antalya'nın Akseki ve Kaş Kazaları'na birer adet tabip tayin edilmiş, ayrıca Burdur'un Tefenni Kazası'na da bir adet tabip tayin etmek üzere çalışma başlatılmıştır¹⁰³.

Bunun yanında Konya Vilâyeti tarafından, Antalya'da meydana gelen veba hastalığından dolayı gerekli olan sıhhi tedbirlerin alınması, bilhassa tahaffuz-haneler tesis edilmesi ve burada lazım gelen tabiplerin istihdam edilmesi için, Maliye Nezâreti'nden daha önce elli bin kuruşun sarf edilmesine izin verilmesi istenmişti. Ancak bu talep Maliye Nezâreti tarafından yerine getirilmemişti. Bu sebepten dolayı Konya Vilâyeti tarafından, Sadaret'e gönderilmiş olan telgrafta bu istek tekrarlanmış ve "Hastalığın yeniden zuhur etmesi ve bir vefat olayı meydana gelmesi üzerine sıhhi tedbirlerin sıkı bir şekilde icra edilmesine ve birkaç mahalde karantina hanesine ihtiyaç bulunmasına, ayrıca belediyelerin gelirlerinin bu gibi güçlü masraflara yeterli olmadığından dolayı 100 bin kuruşun sarfına izin verilmesi" istenmiştir. Ancak Sadaret Mektubi Kalemi tarafından, Maliye

⁹⁹ BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1Lef.2.

¹⁰⁰ Aynı Belge. Lef.3.

¹⁰¹ BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1.; Lef.4.; BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.17.

¹⁰² BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1.; Lef.5.

¹⁰³ Aynı Belge. Lef.6.

Nezâreti'ne gönderilen yazıda, “50 bin kuruşun kafi olduğu ve bu miktar paranın acil olarak Konya Vilâyeti'ne gönderilmesi” talep edilmiştir¹⁰⁴. Sadaret aynı zamanda Dahiliye Nezâreti'nden de, “Henüz gönderilmemiş olan veba serumunun, acil olarak Antalya'ya gönderilmesini” istemiştir (28 Temmuz 1905)¹⁰⁵.

Antalya'da veba hastalığının meydana gelmesi ile birlikte, Teke Mutasarrıflığı tarafından Antalya'dan karayolu ile çıkacak olan yolculara mahsus olmak üzere, Antalya'nın Kepezbaşı ve Aksu Köprüsü Mevkileri'nde de karantina noktaları tesis edilmiştir. Ancak bu karantina noktalarında istihdam edilmeleri gerekli olan iki tabibin, mahalli yönetim tarafından tedarik edilmesi mümkün olmamıştır. Bunun için, Konya Vilâyeti tarafından Teke Mutasarrıflığı'nın isteği üzerine, Sadaret'e gönderilen telgrafta; “Kepezbaşı ve Aksu Köprüsü'nde tesis edilen karantina noktalarına iki adet sıhhiye tabibi gönderilmesi” talep edilmiştir¹⁰⁶. Teke Mutasarrıflığı'nın bu talebi, Sadaret tarafından, Sıhhiye ile Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti'ne bildirilmiş ve gerekli işlemin yapılması istenmiştir¹⁰⁷. Ancak “Memleket içinde karantina tedbirlerini almak sıhhiyeye ait bir görev olduğu ve bu görevle ilgili olarak mahalli yönetim tarafından da gereğinin yapılmasının icap edeceği, Antalya muverâdâtına karşı mevzu olan tedbirlerin tıbbi muayene ile tütsüleme çalışmalarının yerine getirilmesinden ibaret olduğu, bu tedbirlerin Antalya'nın Kepezbaşı ve Aksu Köprüsü Mevkileri'nde icrasına hacet görülmediği ve Antalya'dan çıkacak olanlar için belediye tabibi tarafından gerekli sıhhi işlemin yapılabileceği gerekçesi ile Sıhhiye Nezâreti tarafından bu talep uygun görülmemiştir¹⁰⁸. Sıhhiye Nezâreti'nin bu görüşü, 30 Temmuzda Sadaret tarafından Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir¹⁰⁹.

Konya Valiliği tarafından 2 Ağustos'ta Sadaret'e gönderilen iki ayrı telgrafta da, “Antalya'da gerekli olan sıhhi tedbirleri almak için, ortaya çıkacak olan masrafa, Antalya Belediyesi'nin gelirinin kafi gelmeyeceği ve bu sebepten dolayı 100 bin kuruşluk sıhhi tahsisatın acele olarak gönderilmesi istenmiş, ayrıca Antalya'da meydana gelen bir vefat olayı ve bu olay

¹⁰⁴ Aynı Belge. Lef.7.; BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.18.

¹⁰⁵ BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1. Lef.8.

¹⁰⁶ Aynı Belge. Lef.9.

¹⁰⁷ Aynı Belge. Lef.10.

¹⁰⁸ Aynı Belge. Lef.11.

¹⁰⁹ Aynı Belge. Lef.12.

karşısında mahalli yönetim tarafından alınmış olan sıhhi ve zabıta tedbirleri hakkında bilgi verilmiştir". Sadaret tarafından bu konu bir gün sonra Maliye ve Sıhhiye Nezâreti'ne bildirilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması talep edilmiştir¹¹⁰.

Bu arada devlet tarafından, Antalya'da meydana gelen veba hastalığı hakkında, daha kapsamlı tetkikler yapmak için çalışmalara devam edilmiştir. Bunun için Antalya'da meydana gelen bu hastalık hakkında, bakteriyolojik tetkik yapmak ve gerekli sıhhi tedbirleri tam manası ile almak için bir iki tabibin Antalya'ya gönderilmesi hakkında bir İrâde-yi Seniye çıkmış ve buna dayanılarak Mekâtib-i Askeriye-yi Şâhane Nezâreti tarafından Gülhâne Serîriyyât Hastanesi'nden Kolağası Hamdi ve Bakteriyoloji-hane'den Kolağası Rıfat Efendilerin Antalya'ya gönderilmeleri uygun görülmüştür. Ancak bu sağlık görevlilerine verilecek olan maaşın, Dahiliye bütçesinde karşılığı olmadığından dolayı, bunların ve diğer memurların maaş ve sair masraflarının içinde bulunulan sene bütçesine eklenmesi, Dahiliye Nezâreti'nin talebi üzerine, Sadaret tarafından Maliye Nezâreti'ne bildirilmiş ve bu sağlık görevlilerinin istihkaklarının ödenmesi hususunda, lazım gelen işlemin yapılması istenmiştir (3 Ağustos 1905)¹¹¹.

Antalya'da zuhur eden veba illetinin önüne geçmek için, muhtelif sıhhi tedbirler alınmış ve bu sıhhi tedbirler sayesinde Antalya'da 20 günden beri yeni bir vukuat meydana gelmemiştir. Ayrıca Antalya'ya gönderilmiş olan iki bakteriyologun icra ettikleri bakteriyolojik tetkikler neticesinde, Antalya'da son çıkan hastalığın veba musabı olmadığı anlaşılmıştır. Bu durum Antalya Karantina Tabipliği tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, Antalya muverâdâtı hakkında yürürlükte bulunan sıhhi tedbirlerin ortadan kaldırılması, sonradan oradan geleceklerin ilk sıhhiye merkezinde, sıhhi muayeneye tabi tutulmaları ve adı geçen bakteriyologların memuriyetlerinin devamına lüzum kalmadığından dolayı, Dersaadet'e celp edilmeleri hususunda karar verilmiştir. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar, Sıhhiye Nezâreti tarafından, 19 Ağustos'ta Sadarete bildirilmiştir¹¹². Sadaret tarafından bu karar hakkında, Ser Askerlik'e, Tophane-i Amire Müşirliği'ne, Rüsumat ve Şehr- Emaneti'ne, Bahriye ile Telgraf ve Posta Nezâreti'ne ge-

¹¹⁰ Aynı Belge. Lef.13.

¹¹¹ Aynı Belge. Lef.14.; BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.19.

¹¹² BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1 Lef.15.

rekli malumat, ayrıca bu durumun gazetede yayınlanması için Dahiliye Nezâreti'ne talimat verilmiştir¹¹³.

Bu esnada İskenderiye'de meydana gelen veba hastalığı, ortadan kalkmaya yüz tutmuş ve 9 Eylül'den itibaren de burada veba hastalığının varlığına dair bir işaret görülmemiştir. Ayrıca Antalya'nın sıhhi durumu hakkında da şüpheli bir durum söz konusu değildi. İskenderiye ve Antalya'nın sıhhi durumunun olumlu olması neticesinde, 12 Eylül'de toplanan Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, İskenderiye muverâdâtı hakkında tahaffuz muayene mevkilerinde yerine getirilmekte olan dört gün süreli karantinanın, bu günden itibaren çıkacaklara şamil olmak üzere kırk sekiz saate indirilmesine, fenni tütüleme ve temizlik işlemi ile İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi ahkâmının icrasına devam ve itina gösterilmesine, ayrıca Antalya muverâdâtına karşı yürürlükte bulunan tıbbi muayenenin kaldırılmasına karar verilmiştir. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar, aynı gün Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e bildirilmiştir¹¹⁴. Sadaret tarafından bu konu hakkında Ser Askerlik'e, Tophane-i Amire Müşirliği'ne, Rüsumat ve Şehr-Emaneti'ne, Bahriye ile Telgraf ve Posta Nezâreti'ne malumat, ayrıca bu kararın gazetede yayınlanması için Dahiliye Nezâreti'ne talimat verilmiştir¹¹⁵.

Antalya'da zuhur eden veba hastalığından dolayı, buraya tathir memurları da gönderilmişti. Bu memurlara harcırahları da dahil olduğu halde, günlük 25'er kuruşun, belediye tarafından ödenmesi icap etmekte idi. Fakat tathir memurlarına belediye tarafından hiçbir ödeme yapılmamıştı. Konya Vilâyeti tarafından bu memurların sefaletine son vermek için, gerekli ödenek talebinde de bulunulmuştu. Ancak Konya Vilâyeti'ne sıhhiye ödeneği gelmediği için, tathir memurlarının istihkaklarının ödenmesi mümkün olmamıştır. Konya Vilâyeti bu memurlara verilecek olan istihkaklar için, Sıhhiye Nezâreti'nden tekrar talepte bulunmuştu. Sıhhiye Nezâreti de 10 Ekim 1905 tarihinde Sadaret'e gönderdiği yazıda; "Antalya'da tathirat ve tebhiratın tam manası ile icra edilememesinden dolayı, iki defa birer musap ile veba yeniden ortaya çıkmıştır. Bu sebepten dolayı adı geçen tathir memurlarının istihkaklarının bir an evvel ita ettirilmesi için gereğinin yapılmasını" istemiştir¹¹⁶. Maliye Nezâreti de, Sadaret'in talebi üzerine,

¹¹³ Aynı Belge. Lef.16.

¹¹⁴ Aynı Belge. Lef.17.

¹¹⁵ Aynı Belge. Lef.18.

¹¹⁶ Aynı Belge. Lef.19.

Antalya'ya gönderilen tathir memurlarına verilecek olan günlük 25'er kuruş istihkakın, Dahiliye Nezâreti'nin 1905 senesi tahsisatına mahsuben senet ile Antalya Mal Sandığı'ndan ödenmesine izin vermiş ve alınacak senetlerin, hazineye gönderilmesini Konya Vilâyeti'nden talep etmiştir (8 Şubat 1906)¹¹⁷.

1906 yılının yaz aylarında, Antalya'da veba hastalığı tekrar meydana gelmiştir; Antalya'nın Taşlık Mahallesi'nde ikamet eden ve 29 yaşlarında olan bakkal esnafından Vasili Efendi 23 Ağustos 1906 tarihinde hastalanmış ve bir gün sonra da ölmüştür. Müteakiben bu şahsın evinde bulunan ve ev işlerine bakan 20 yaşındaki Eleni isimdeki bayanda rahatsızlanmıştır. Bu bayanın yapılan tıbbi muayene neticesinde veba hastalığına yakalandığı tespit edilmiştir. Antalya'da veba hastası bir şahsın ortaya çıktığı, Antalya Karantina Tabibi tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Antalya'da veba illetinin yeniden zuhur etmesi üzerine, Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından “Antalya'dan deniz yolu ile yolculuğa çıkacak olan şahısların, vapur ve kayıklara binmeden önce, tıbbi muayeneye tabi tutulmalarına ve yolcuların arasında hastalık şüphesi olan şahısların, yolculuğuna izin verilmemesine, bu vapur ve kayıkların karantina noktalarında kırk sekiz saat ihtiyat karantinasına tabi tutulmalarına ve haklarında İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi ahkâmının uygulanmasına, vapur ve kayıklarda bulunan yolcu ve görevlilerin elbise ve eşyaları hakkında gerekli olan tütsüleme ve temizlik işleminin yerine getirilmesine, Antalya'dan kara yolu ile yolculuğa çıkacaklarında tabip tarafından muayene edilmesine, beldenin korunmasına ve temizliğine dikkat ve ihtimam gösterilmekle beraber, musap zuhur ettiği zaman meskenler hakkında da icap eden fenni tütsüleme ve korunma tedbirlerine itina gösterilmesine, ayrıca hastalığın azalmasından sonra bu tedbirlere bir müddet daha devam edilmesine” karar verilmiştir. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar, Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e bildirilmiştir. Sadaret tarafından da bu kararla ilgili olarak, Ser Askerlik'e, Bahriye ile Posta ve Telgraf Nezâreti'ne, Tophane-i Amire Müşirliği'ne, Rüşumat ve Şeh-r Emaneti'ne malumat, ayrıca bu kararın gazetede yayınlanması için Dahiliye Nezâreti'ne talimat verilmiştir. (26 Ağustos 1906)¹¹⁸.

Antalya'da veba hastalığının tekrar ortaya çıktığı günlerde, Antalya'da gerekli olduğu zaman kullanılmak gayesi ile bir miktar ödeneğe ihtiyaç hasıl olmuştu. Ayrıca 1905 yılında Antalya'da zuhur eden veba illetinden do-

¹¹⁷ Aynı Belge. Lef.20-21.

¹¹⁸ BOA. DH. MKT. nr.1118/4. Lef.1.; BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.20-21.

layı lazım gelen sıhhi tedbirleri almak üzere, Antalya Belediyesi tarafından 10 bin kuruş harcanmış ve bu para da merkezi hükümet tarafından geri ödenmemiştir. Bunun için Konya Vilâyeti tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilen telgrafta; “Antalya Belediyesi tarafından sarf edilen 10 bin kuruşun havalenamesi gönderilmediğinden dolayı, açıkta kaldığından ve belediye gelirlerinin ise sıhhi masrafları ödemeye müsait olmadığından, 10 bin kuruşun yerine konulmak ve üst tarafının her ihtimale karşı elde bulunarak, icap ettiği zaman sıhhi tedbirlere sarf edilmek üzere, kafi miktarda parayı içeren havalenamenin acele olarak gönderilmesi” talep edilmiştir. Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e gönderilen yazıda da, “Belediye gelirlerinden geçen sene ita edilen ve ödenmesi zaruri olan 10 bin kuruş ile bu sene için o miktar meblağın ödenmesi için, Maliye Nezâreti'ne gerekli emrin verilmesi” istenmiştir¹¹⁹. Sadaret Mektubi Kalemi tarafından 27 ve 29 Ağustos 1906 tarihlerinde Maliye Nezâreti'ne gönderilen yazılarda, Sıhhiye Nezâreti'nin bu ödenek isteğinin, acele olarak yerine getirilmesi talep edilmiştir¹²⁰. Bir müddet sonra Maliye Nezâreti bu paranın, Sıhhiye Dairesi'nin içinde bulunulan sene tahsisatından mahsup edilerek, Konya Vilâyeti emvalinden ödenmesini uygun görmüştür. Ayrıca bu tahsisatla ilgili havalename, Maliye Nezâreti tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilmiştir¹²¹.

Bu arada Antalya'da veba hastalığının tekrar ortaya çıkması üzerine, bunun sebepleri hakkında merkezi yönetim tarafından düşünölmeye başlanmıştır. Hatta Antalya'da veba hastalığının sık aralıklarla görölmeginin sebeplerini izah eden, bir Ferman-ı Hümâyûn yayınlanmıştır. Bu fermanda hastalığın, İskenderiye ve Mısırda meydana gelen ihtilattan ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Ayrıca gereğinin yapılması için bu ferman, Mâbeyn-i Hümâyûn Baş Kitâbeti tarafından Sadaret'e gönderilmiştir. Sadaret tarafından Sıhhiye Nezâreti'ne gönderilen yazıda da, Ferman-ı Hümâyûn'da dile getirilen hususlara dikkat edilmesi ve bu konuda tedbir alınması talep edilmiştir¹²². Buna bağılı olarak 18 Eylül 1906 tarihinde toplanan Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, “İskenderiye ve Antalya muverâdâtı hakkında tahaffuz muayene mevkilerinde bazı ihtiyat ve tütsüleme tedbirleri yerine getirmekte ise de, bu günden itibaren çıkacaklara şamil olmak üzere, adı geçen

¹¹⁹ BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8.Lef.22.

¹²⁰ Aynı Belge. Lef.23-24.

¹²¹ Aynı Belge. Lef.25-26.

¹²² Aynı Belge. Lef.27.

bu iki mahalden gelecekler hakkında tahaffuz muayene mevkilerinde kırk sekiz saat ihtiyat karantinası ile fenni tütsüleme işleminin ve İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi ahkâmının ifasına, ayrıca bulaşık mahallerden gelen vapurlara karşı konu olan sıhhi tedbirlere itina gösterilmesine” karar alınmıştır. Sıhhiye Nezâreti, Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından alınan bu kararı, Sadaret’e bildirmiştir¹²³. Sadaret de bu konu hakkında Ser Askerlik’e, Bahriye ile Telgraf ve Posta Nezareti’ne, Tophane-i Amire Müşirliği’ne, Rüşumât ve Şehr-i Emaneti’ne malumat, ayrıca bu kararın gazetede yayınlanması için Dahiliye Nezâreti’ne talimat vermiştir (18 Eylül 1906)¹²⁴.

Ancak alınan bütün tedbirlere rağmen, Antalya’da veba hastalığının önü alınamamıştır; 1906 yılının Eylül ayının başlarında Antalya’nın Camii Atik Mahallesi’nden Bakkal Çırağı Hüseyin ve Antalya Çarşısı’nda çerçilik yapan ve Antalya’nın Sokolar ? Mahallesi’nde ikamet eden Emine isimdeki şahıslar veba hastalığına yakalanmışlardı. Ayrıca Antalya’nın Arap Mes-cidi Mahallesi’nden Kahveci Abdullah isimdeki şahsın, 20 Eylül günü vebadan vefat ettiği, yapılan muayenesinden anlaşılmıştı. Antalya’da veba hastalığının tekrar görülmesi üzerine, mahalli yönetim tarafından veba hastalığının etrafa yayılmasını önlemek için, veba hastası olan Hüseyin ve Emine’nin hanesi ile veba hastalığından dolayı vefat eden Abdullah’ın hanesi ve dükkanı kordon altına alınmıştır¹²⁵.

Bu yeni veba olayları karşısında, Sıhhiye Nezâreti de Antalya’da veba hastalığının sürüncemede kalarak, şimdiye kadar ortadan kaldırılmasında muvaffak olunamamasının bazı sebepleri olduğunu düşünmektedir. Sıhhiye Nezâreti’ne göre bu sebepler arasında, “Musap vakalarından zamanında haber alınmaması ve her musap üzerinden beş-altı gün geçtikten sonra, bazı zamanlarda da vefat olayı vuku bulduktan sonra haber alınması, Antalya’daki bütün han ve hanelerin devamlı surette teftiş altında bulundurulması gerekli görüldüğü halde, bu işlemin yapılmaması ve bütün bu konularda mahalli memurların dikkatsiz olmaları” bulunmaktadır. Bunun önüne geçmek için Sıhhiye Nezâreti tarafından 22 Eylülde Sadaret’e gönderilen yazıda, “Antalya Kasabası’nın bir-iki daireye taksim edilmesi ve her daireye bir tabip veya memur tayin edilerek, bu görevlilerin memuriyet dairelerindeki mesken ve mekanları her gün teftiş ederek, şüpheli bir hal görüldüğü takdirde derhal ait olduğu memurluğa ihbar etmeleri, aynı zamanda

¹²³ Aynı Belge. Lef.28.

¹²⁴ Aynı Belge. Lef.29.

¹²⁵ Aynı Belge. Lef.30-31.

gerekli olan tecrit, tebhirat ve tathirat tedbirlerine başvurmaları ve musap olaylarını günü gününe hükümete ihbar etmeleri istenmiş, ayrıca bütün bu tedbirlerin Teke Mutasarrıflığı'na tebliğ edilmek üzere, Konya Vilâyeti'ne telgrafla gönderilmesi” talep edilmiştir¹²⁶. Sadaret tarafından Sıhhiye Nezâreti'nin almış olduğu bu karar, bir gün sonra, Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir¹²⁷.

Bir müddet sonra Antalya'nın Rağbetiye Mahallesi'nde ikamet eden ve Antalya çarşısında kahveci çıraklığı yapan on sekiz yaşındaki Yorgi de, 23 Ekim akşamı hastalanmıştı. Bu şahsın yapılan muayenesinde, veba olduğu anlaşılmıştır. Hastaya serum verilmiş ve hanesi kordon altına alınmıştır¹²⁸. Antalya'da veba hastası bir musabın ortaya çıkması üzerine, Meclis-i Umûr-i Sıhhiye tarafından, “Antalya muverâdâtından gelenlerin tahaffuz muayene mevkilerinde tıbbi muayeneye tabi tutulmalarına, ayrıca bunlara fenni tütsüleme ve temizlik işlemleri ile İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi ahkâmının uygulanmasına” karar verilmiştir. Meclis-i Umûr-i Sıhhiye'nin almış olduğu bu karar, Sıhhiye Nezâreti tarafından Sadaret'e bildirilmiştir¹²⁹.

Bu musap ve vefatların yanında, 1906 yılının Eylül ve Ekim aylarında, Antalya'nın merkezinde veba hastalığından dolayı bir miktar daha ölüm ve musap olayı meydana gelmiştir. Mahalli yönetim tarafından veba hastalığına yakalanan şahısların evleri ve dükkanları kordon altına alınmış, veba hastalığından dolayı ölen şahıslar da sıhhi şartlara uygun olarak defnedilmiştir. Bunun yanında veba hastalığına yakalanmış olan şahısların, belediye tarafından özel hastane haline getirilen mekanlarda tedavilerine devam edilmiştir. Ayrıca veba hastalığının bilhassa bakkallar arasında görülmesinden dolayı, bakkal dükkanlarının korunmasına ve temizliğine itina edilmeye başlanmıştır¹³⁰. Antalya'da veba hastalığının meydana geldiği bu dönemde, Antalya'nın Bucak Nahiyesi'nde de şüpheli bir hastalık ortaya çıkmıştır. Hastalık olayının Antalya'ya bildirilmesi ile birlikte, Antalya Karantinası'nın Bakteriyologu, hastalık hakkında gerekli incelemelerde bulunmak üzere, Bucak Nahiyesi'ne hareket etmiştir¹³¹.

Bu veba salgını sırasında Antalya'da bulunan Konya Sıhhiye Müfettişi tarafından, Antalya'da veba hastalığının meydana gelmesinin sebepleri ve

¹²⁶ Aynı Belge. Lef.32.

¹²⁷ Aynı Belge. Lef.33.

¹²⁸ BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1. Lef.23.; BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.34..

¹²⁹ BOA. A. MKT. MHM. nr.569/1. Lef.24.

¹³⁰ BOA. DH. MKT. nr.1118/4. Lef.1-11.; BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.35-36.

¹³¹ BOA. DH. MKT. nr.1118/4. Lef.12-13. BOA. A. MKT. MHM. nr.569/8. Lef.37.

bu hastalığın tedavi edilmesi, ayrıca Antalya’da genel sıhhatin korunması için alınması gereken sıhhi tedbirlerle ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda veba hastalığının Antalya’ya, İskenderiye’den gelen yelkenli gemiler ile nakledilmekte olduğu ve buna da adı geçen gemilerin içinde gerekli fenni temizliğin ve İtlâf-ı Fâr Nizamnamesi’nin tatbik edilmemesinden kaynaklandığı tespiti yapılmıştır. Bunun önüne geçmek içinde, bu gemilerin temizlik kurallarına ve ahkam-ı sıhhiyeye ne derece uyduğunun tahkik edilmesi ve temizlik kurallarını yerine getirmeden Osmanlı sahillerine yanaşmakta iseler, menedilmeleri istenmiştir. Bunun yanında Antalya’da görülen veba hastalığının, su yolları ile lağımalarının adem-i intizamından, su yollarının talep edilen temizliğe haiz bulunmamasından, han ve bekar odaları ile birlikte, aşçı ve bakkal dükkanlarındaki yiyecek ve içeceklerin sıhhi temizliklerine itina edilmemesinde olmasından ve bunların farelerin temas edebileceği bir halde bırakılmasından meydana geldiği ifade edilmiştir. Ayrıca halkın Defn-i Emvât Nizamnamesi’ne riayet etmediği, içilecek suların kirli ve temizlikten uzak olduğu, memleketin içinde temizlik kurallarına riayet edilmediği ve mevcut tabiplerin hastalık karşısında gerekli tedbirleri almaya kifayet etmediği gibi tespitler yapılmıştır. Konya Sıhhiye Müfettişi tarafından hazırlanan bu rapor, 28 Ocak 1907 tarihinde Mekâtib-i Askeriye-i Şâhane Nezâreti tarafından Dahiliye Nezâreti’ne gönderilmiş ve gereğinin yerine getirilmesi talep edilmiştir¹³². Dahiliye Nezâreti de kendisine intikal eden bu raporu, Trabzon, Kastamonu, İzmir, Konya gibi belli başlı Osmanlı Vilâyetleri’ne göndermiş ve bu raporda belirtilen hususlara uygun olarak hareket edilmesini istemiştir (23 Şubat 1907)¹³³.

Antalya’da meydana gelen veba hastalığından dolayı, tathirat-ı fenniye memurlarından Mehmet Halit ve Hafız Hüseyin Efendiler de Antalya’ya gönderilmiştir. Antalya’ya gönderilen bu sağlık görevlilerine yevmi olarak mahallince ödenen ve hazinece Dahiliye Nezâreti’nin 1905 senesi tahsisatından mahsup edilmiş olan 3.520 kuruşun, 1907 senesi zuhurat tertibinden mahsup edilmesi Muhasebe tarafından uygun görülmüştür (9 Nisan 1908)¹³⁴.

Yine Antalya’da meydana gelen veba hastalığından dolayı, bu hastalık ile musap olan şahısların yakılacak olan eşyalarının bedeli ve şehirde gezip-dolaşmak üzere birkaç gardiyanın tayini ile sıhhi muayene yapmak

¹³² BOA. DH. MKT. nr.1118/4. Lef.14.

¹³³ Aynı Belge. Lef.15.

¹³⁴ Aynı Belge. Lef.16-17.

üzere istihdam olunacak tabip maaşı için, 15 bin kuruşluk havalename gönderilmesi Antalya Mutasarrıflığı'nın talebi üzerine, Konya Vilâyeti tarafından 5 Eylül 1908 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden istenmiştir¹³⁵. Konya Valiliği üç gün sonra Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği yazıda da, tabip maaşı havalenamesinin gönderilmediğini ve belediye tabibi ile memleketin giriş ve çıkışlarının muayenesinin mümkün olmadığını bildirmiş ve adı geçen tahsisatın gönderilmesini tekrar istenmiştir¹³⁶. Dahiliye Nezâreti de Konya Valiliğinin bu ödenek talebini Sıhhiye Nezâreti'ne bildirmiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir¹³⁷. Bir müddet sonra Sıhhiye Nezâreti tarafından, “Benzeri durumlarda olduğu gibi tahsisat-ı sıhhiyeye mahsuben, adı geçen 15 bin kuruşluk tahsisata ait havalenamenin mahalline gönderilmesi için”, Maliye Nezâreti'nden talepte bulunulduğu Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir¹³⁸. Ancak Maliye Nezâreti, Konya Vilâyeti'nin gönderilmesini talep ettiği 15 bin kuruşluk bu havalenameyi göndermemiştir. Bunun üzerine Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemi 19 Eylül'de doğrudan Maliye Nezâreti'ne gönderdiği yazıda, bu ödenek talebini tekrarlamış ve bu ödeneğin bir an evvel mahalline gönderilmesini istemiştir¹³⁹.

Antalya'da bir kaç seneden beri veba illetinin muhtelif zamanlarda meydana gelmesi üzerine, 1908 yılında Antalya'ya gönderilen Konya Sıhhiye Müfettişi tarafından Antalya'da yapılan tetkik neticesinde bir rapor daha hazırlamıştır. Bu raporda da Antalya'da özellikle sıhhi tedbirlerin noksan olduğu ve ihmal edildiği, bununda veba hastalığına yol açtığı tespiti yapılmış, ayrıca bu hastalığın önüne geçmek için, Antalya'da sıhhi ve temizlik tedbirlerinin tatbik edilmesi istenmiştir. Konya Sıhhiye Müfettişi'nin hazırlamış olduğu bu rapor hakkında, gereğinin yapılması için Mekâtib-i Tıbbiye Nezâreti tarafından Dahiliye Nezâreti'ne bilgi verilmiştir (14 Ekim 1908)¹⁴⁰. Dahiliye Nezâreti de Konya Vilâyeti'ne göndermiş olduğu telgrafta, Antalya'da meydana gelen veba hastalığının önüne geçmek için, alınması lüzumlu olan tedbirleri bildirmiş ve bu tedbirlerin yerine getirilmesini istemiştir (25 Ekim 1908)¹⁴¹.

¹³⁵ BOA. DH.MKT. nr.1292. Lef.1.

¹³⁶ Aynı Belge. Lef.2.

¹³⁷ Aynı Belge. Lef.3.

¹³⁸ Aynı Belge. Lef.4.

¹³⁹ Aynı Belge. Lef.5.

¹⁴⁰ BOA. DH. MKT. nr.2639/40. Lef.1.

¹⁴¹ Aynı Belge. Lef.2.

Bir müddet sonra Konya Sıhhiye Müfettişi tekrar Antalya'ya gelmiş ve Antalya'da zuhur eden veba hastalığının ortadan kaldırılması hakkında, bu defa birkaç gün müddetle mahalli doktorlar ile birlikte tıbbi tetkikler yapmıştır. Bu heyet tarafından yapılan tetkikler neticesinde, Antalya'da veba hastalığının her sene İskenderiye'den ve Dimyat'tan gelen gemi ve kayıklar vasıtası ile sirayet etmekte bulunduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu heyet tarafından hazırlanan müşterek rapor, Konya Vilâyeti'ne ve Antalya Mutasarrıflığı'na takdim edilmiş, ayrıca Dahiliye Nezâreti'ne gönderilmiştir (30 Ağustos 1909)¹⁴². Dahiliye Nezâreti de bu rapor hakkında Sıhhiye Nezâreti'ne bilgi vermiş ve bu konuda gereğinin yapılmasını talep etmiştir (4 Eylül¹⁴³ ve 11 Eylül 1909¹⁴⁴).

Ancak Sıhhiye Nezâreti tarafından Dahiliye Nezâreti'ne verilen cevapta, "Veba hastalığı Antalya'da zuhur ettiği zaman derhal malumat alınarak gerekli sıhhi tedbirlerin yerine getirildiğini ve bu raporda bulundurulması gerekli olduğu bildirilen etüv, pülverizatör vs. gibi sıhhi aletlerin temin edilmesinin kendilerine ait olmadığını ve bu aletlerin mahalli belediye tarafından bulundurulması gerektiğini" bildirmiştir (11 Eylül 1909)¹⁴⁵. Dahiliye Nezâreti de, Sıhhiye Nezâreti'nin konu ile ilgili sahip olduğu bu düşüncüyü, Konya Vilâyeti'ne bildirmiş ve adı geçen tıbbi malzemelerin mahalli belediye tarafından tedarik edilmesini istemiştir (14 Ekim 1909)¹⁴⁶.

Antalya'da veba hastalığının ortadan kalkmaması üzerine, bu defa da Hıfzı-ı Sıhhiye-yi Umumiye Baş Müfettişi İsmail Hakkı Bey Antalya'ya gönderilmiştir. İsmail Hakkı Bey tarafından da bir rapor hazırlanmış ve bu zata hazırlanmış olduğu rapor Meclis-i Tıbbiye-yi Mülkiye ve Sıhhiye-yi Umumiye Reisliği tarafından Dahiliye Nezâreti'ne gönderilmiştir. Bu raporda da her sene Antalya'da zuhur eden veba hastalığının men edilmesi için, taharet ve tanzifat-ı beldeye fevkalade dikkat ve itina edilmesi yanında, İtlâf-ı Fâr Nizâm-nâmesi ahkâmının tam manası ile tatbik edilmesi üzerinde durulmuştur (11 Ocak 1910)¹⁴⁷. Dahiliye Nezâreti de, bu raporun kendisine intikal etmesi üzerine, raporda yer alan ve gerçekleştirilmesi zo-

¹⁴² Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi, (BOA. DH. MÜİ.), nr.4-2/66. Lef.1.

¹⁴³ Aynı Belge. Lef.2.

¹⁴⁴ Aynı Belge. Lef.3.

¹⁴⁵ Aynı Belge. Lef.4.

¹⁴⁶ Aynı Belge. Lef.5.

¹⁴⁷ BOA. DH. MÜİ. nr.551/21. Lef.1.

runlu olan tedbirlerin, mahalline tebliğ edilmesi ve gereğinin yapılması için Konya Vilâyeti'ne talimat vermiştir (16 Ocak 1910)¹⁴⁸.

Tifüs (Lekeli Humma)

Tifüs; Epidemik tifüs etkeni *Rickettsia prowazeki*'dir. *R. Prowazeki*, zorunlu hücre içi parazit olup kanak hücre sitoplazmasında ürer. Halk dilinde lekeli humma olarak bilinen tifüs, insana bitlerle bulaşan bir hastalıktır¹⁴⁹. Hastalığı yapan mikrop, bitin dışkılarından geçer. Organizmaya derideki ve mukozolardaki sıyrıklardan girer. Mikrobun hemen hemen tek deposu insandır. Hastalık genellikle birdenbire titreme, çok yüksek ateş, şiddetli baş ağrısı ve bel ağrısı ile başlar. 2-3 gün içinde dalgınlığın başlıca belirti olduğu ağır enfeksiyon tablosu ortaya çıkar. Hastada 4. ve 5. gün genel bir döküntü görülür¹⁵⁰.

XX. Yüzyılın başlarında Antalya'da gördüğümüz salgın hastalıklar arasında lekeli humma (tifüs) da bulunmaktadır. 1918 yılında Alanya Kazası'ndan Antalya'ya gelen bir askerde lekeli humma hastalığı görülmüş ve asker hastaneye yatırılarak tedavi altına alınmıştır. Bir müddet sonra da Antalya'nın Alanya ve Korkuteli Kazaları'nda 15-16 adet lekeli humma hastalığına yakalanan kişi olduğu ortaya çıkmış ve bu hastalıktan dört kişi ölmüştür. Antalya'da lekeli humma hastalığının ortaya çıkması üzerine, Antalya Mutasarrıflığı tarafından Antalya'da bulunan doktorlar ile subaylardan meydana gelen bir meclis teşkil edilmiş ve bu mecliste hastalık karşısında alınacak tedbirler görüşülmüştür. Görüşmelerin sonunda halkın temizliğe riayet etmesi sağlanmış ve oteller ile hanlar temizlenmiştir¹⁵¹.

Ayrıca Antalya halkına Antalya Mutasarrıfı tarafından bir beyanname yayınlanmıştır. Bu beyannamele lekeli humma hastalığı tanıtılmış ve halkın bu hastalığa yakalanmaması için uyması gereken kurallar belirtilmiştir (Ek.1)¹⁵².

Sıtma

Sıtma; Patojen bir protozoon grubu olan çeşitli türden plazmodyumların (*P.fakipuum*, *P. vivax*, *P.ovale* ve *P.malariae*) anofol sivrisinekleri tara-

¹⁴⁸ Aynı Belge. Lef.2.

¹⁴⁹ **İnfeksiyon Hastalıkları, a.g.e.**, s. 538.

¹⁵⁰ **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, İstanbul 1986, 22/11531.

¹⁵¹ BOA. DH. UMVM. nr.74/15, Lef.1

¹⁵² Aynı Belge. Lef.2.

findan insanlara bulaştırılması ile meydana gelen bir enfeksiyon hastalığıdır. Sıtma, hastada aralıklarla gelen ateşlerle ortaya çıkar. Ayrıca hastada anemi, dalak büyümesi, bazen genel durum bozukluğu meydana gelir¹⁵³. İnsanlığın tarih boyunca uğraştığı hastalıklardan birisi olan sıtma hastalığı¹⁵⁴, Antalya’da da ortaya çıkan, salgın hastalıkların başında gelmektedir. Bu hastalık Çukurova Bölgesi gibi, Antalya Bölgesi’nin de endemik (endemi) hastalığıdır¹⁵⁵. XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren, Antalya’da sıtma olaylarına rastlanmaktadır¹⁵⁶. 1910’lu yıllarda da Antalya çevresinde sıtma hastalığı oldukça yaygındı¹⁵⁷. Fakat bu dönemde, Antalya Sancağı’nda sıtma hastalığının tedavisinde, sulfata (kinin) kullanılmaya başlanmış ve bu ilaç sıtma hastalığının önceki yıllara göre, hafiflemesinde etkili olmuştur¹⁵⁸.

Millî Mücadele Dönemi’nde de, Antalya’da sıtma hastalığı yoğun bir şekilde görülmekte idi. Bu dönemde Antalya Vilâyeti’nde yapılan bir araştırma neticesinde, nüfusu 200.000 olarak tahmin edilen bu şehirdeki sıtmalı hastaların sayısının, 172.000’e ulaştığı tespit edilmiştir¹⁵⁹.

Cumhuriyeti ilk yıllarında da Sağlık Bakanlığı namına Dr. Ekrem Hakkı Üstündağ tarafından, Antalya Vilâyeti’nde sıtma hastalığının durumu tetkik edilmiş ve bunun sonucunda hazırlanmış olan raporda, halkın %76’sının sıtma hastası olduğu ortaya konulmuştur. Bu sebepten dolayı, Antalya Vilâyeti’nde bu hastalığının önüne geçmek için, Sağlık Bakanlığı’na bağlı olarak, Antalya Sıtma Mücadele Teşkilatı kurulmuş ve bu teşkilat tarafından ciddi bir şekilde, Antalya’da sıtma hastalığının tedavisine ve sivri sinek yataklarının yok edilmesine başlanmıştır¹⁶⁰.

¹⁵³ **İnfeksiyon Hastalıkları, a.g.e.**, s. 511. **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, İstanbul 1986, 20/10477.

¹⁵⁴ M.Temel, a.g.e. s.65.

¹⁵⁵ **İnfeksiyon Hastalıkları, a.g.e.**, s.24.

¹⁵⁶ Rıza Erksan, “Antalya’da Sıtma Mücadelesi”, **Türk Akdeniz Dergisi**, Sayı: 3, Antalya Haziran 1937, s.22

¹⁵⁷ **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi**, İstanbul 1332, s.360-361.; A. Rıza Gönüllü, **Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Alanya** (1908-1938), Ankara 2008, s.58.

¹⁵⁸ **Konya Vilâyeti Sâlnâmesi**, İstanbul 1332, s.360-361.; A.R.Gönüllü, a.g.e. s.58.

¹⁵⁹ M. Temel, a.g.e., s.67.

¹⁶⁰ **Şelâle Gazetesi**, s. 360, Antalya 10 Ocak 1951, s.1.; Ali Rıza Gönüllü, **Demokrat Parti Dönemi’nde Antalya** (1950-1960), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.), İstanbul 2008, s.71.

SONUÇ

XIX. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin sağlık alanında önemli yatırımlar yaptığı bilinmektedir. Bu dönemde devlet tarafından aşı çalışmalarına da, koruyucu sağlık hizmetleri içinde yer verilmeye başlanmıştır. Buna rağmen Osmanlı coğrafyasında, muhtelif zamanlarda, bir çok salgın hastalık meydana gelmiştir.

XIX. Yüzyılın son yıllarından itibaren, diğer memleket köşelerinde olduğu gibi, Antalya'da da kolera, veba, çiçek, tifüs ve sıtma gibi bazı salgın hastalıklar ortaya çıkmıştır. Antalya'da ortaya çıkan salgın hastalıkların etrafa yayılmasına mani olmak için, hastalık çıkan mahalde kordon uygulaması yapılmıştır. Ayrıca hastalık çıkan mahal ile deniz ve kara ticaret yolları üzerinde karantina işlemi gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında sağlık görevlileri tarafından, Antalya'da salgın hastalıkların ortaya çıkma sebepleri ve salgın hastalıklardan korunma yolları üzerine, muhtelif raporlar hazırlanmış, bu raporlarda tespit edilen hususların, yetkililer tarafından yerine getirilmesi istenmiştir. Salgın hastalıklar esnasında merkezi yönetim tarafından, Antalya'ya sağlık ekibi, sıhhi malzeme ve mahallinde harcanmak üzere ödenek gönderilmiş ve bütün bu unsurlar salgın hastalığın önlenmesi için kullanılmıştır.

Bu olumlu çalışmalara rağmen, bazı zamanlarda mahalli yönetimin, bazı zamanlarda da merkezi yönetimin işi sürüncemede bırakması, mahalli halkın salgın hastalıklar karşısında gereği kadar duyarlı davranmaması, Antalya'da görev yapan sağlık personeli sayısının az olması, yine bu personelden bir kısmının yeterli mesleki bilgiye sahip olmaması, Antalya'da salgın hastalıklar esnasında kullanılmak üzere kafi miktarda sıhhi malzeme ve ilaç bulunmaması, salgın hastalıklar meydana geldiği zaman alınan sıhhi tedbirlerin kifayetsiz ve Antalya şehrinin alt yapısının olumsuz olması, salgın hastalıkların önlenmesinde bir çok meselenin doğmasına yol açmıştır. Bunun neticesinde de muhtelif zamanlarda Antalya'da meydana gelen salgın hastalıkların, ortadan kalkması için, çok uzun süre uğraşmak mecburiyetinde kalmıştır.

Antalya'da meydana gelen salgın hastalıklar ferdi, sosyal ve ekonomik hayatta önemli meselelerin doğmasına yol açmıştır; Salgın hastalıklar neticesinde, Antalya'da çok sayıda insan ölmüş ve bir çok insan işsiz kalmıştır. Antalya ile buraya komşu olan mahallerde ticari hayat durmuş ve ticaretle uğraşan insanlar mağdur olmuştur. Merkezi yönetim tarafından da salgın hastalıkların ortadan kalkması için, bazı zamanlarda mahalli yöneti-

me tahsisat göndermede problemler doğmasına rağmen, önemli miktarda ödenek harcamıştır. Bunun yanında devletin, ticari hayatın durması ile birlikte, bu bölgeden toplanan vergi gelirlerinde gözle görünür bir azalma meydana gelmiştir.

Böylece XIX. Yüzyılda ve XX. Yüzyılın başlarında, bir çok iç ve dış mesele ile uğraşan Osmanlı Devleti, bu dönemde çeşitli salgın hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kalmış ve ülkede meydana gelen salgın hastalıklar, devlet ve milletin maddî ve manevî yönden çok önemli kayıplar vermesine sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV BELGELERİ

OSMANLI ARŞİVİ

1.1.1.Bâb-ı Âlî Belgeleri

1.1.1.1.1310 Sonrası İrâde Maliye, (İ. ML.)

1.1.1.1.Sadaret Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî (Odası), (A. MKT. MHM.).

1.1.2.Yıldız Sarayı Belgeleri

1.1.2.1.Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı, (Y. A. Hus.).

1.1.3.Dahiliye Nezâreti Belgeleri

1.1.3.1.Dahiliye Nezâreti Teşriî Muamelat ve Islahat Komisyonu Belgeleri, (DH.TMIK. S.).

1.1.3.2.Dahiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti, (DH. UMVM.).

1.1.3.3.Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (DH. KMS.).

1.1.3.4.Dahiliye Nezâreti Mektubi Kalemî, (DH. MKT.).

SÂLNÂMELER

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1285.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1317.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1322.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1332.

KİTAP ve MAKALELER

Ayar, Mesut, **Osmanlı Devletinde Kolera İstanbul Örneği (1892-1895)**, İstanbul 2008.

Beyoğlu, Süleyman, “Alanya Yapı Tarihine Dair Bazı Belgeler (1907-1919)”, **Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III**, Konya 2004, s.593-594.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul 1986.

Çalık, Ramazan- Tepekaya, Muzaffer, “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu’daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16 , Konya 2001, s.205-228.

Erksan, Rıza, “Antalya’da Sıtma Mücadelesi”, **Türk Akdeniz Dergisi**, Sayı 3, Antalya Haziran 1937, s.22-24.

Gönüllü, Ali Rıza, **Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Alanya (1908-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2008.

Gönüllü, Ali Rıza, **Demokrat Parti Dönemi’nde Antalya (1950-1960)**, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.), İstanbul 2008.

İnfeksiyon Hastalıkları, Editör: Ayşe Wilke Topçu-Gönen Söyletir-Mehmet Doğanay, İstanbul 1996.

Kuruca, Nazım, “Salgın Hastalıkların XIX. Yüzyılda Trabzon ve Havalisinde İktisadi ve Sosyal Hayata Etkileri”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 9, Ankara Şubat 2007, s.11-22.

Sarıyıldız, Gülden, “Karantina”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, XXIV, İstanbul 2001, s.463-465.

Son Devir Osmanlı Hastaneleri, Editör: Ömer Faruk Yılmaz, İstanbul 2008.

Şelâle Gazetesi, S.360, Antalya 10 Ocak 1951, s.1.

Temel, Mehmet, **Atatürk Dönemi’nde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele**, İstanbul 2008.

Uzel, İlter, “İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde (1908-1918), Osmanlı Ordusunda Sağlık Hizmetleri”, **Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara 1989, s.206-237.

EK:1**ANTALYA AHÂLİ-Yİ MUHTEREMESİNE¹⁶¹**

Vatandaşlar !

Memleket bu gün pek büyük bir tehlikeye, bütün ahâliyi maâz-Allah ölüme sürükleyecek müthiş bir hastalığa maruz bulunuyor. Bu hastalık fennen “Tifus” denilen ve lisân-ı halkta “lekeli humma” itlak olunan menfûr hastalıktır. Bu hastalığın tedâvîsi yoktur. Buna yakalananların yüzde doksanı nihâyet bir hafta zarfında vefat eder. Fevk-al-âde sârîdir. Bir hânede zuhûr etti mi, o aile efrâdına bulaşacağı gibi o aile ile az çok münâsebet ve ihtilâtı olanları da sağ bırakmaz. Bir ay kadar evvel Alaiye Kazâsı’nda başlayan bu pis hastalık maa-t-teessüf şehrimizde de baş göstermiş ve bir iki musâb görülmüştür. Binâen-aleyh hükümet bütün kuvveti ile, bütün mevcûdiyeti ile bu hastalıkla mücâdeleye karar verdi. Siz gerek bir çok vatandaşlarımızın beyhude telef olmasına mahal bırakmamak, gerek kendi nev-i ailenizin sıhhatinizi muhâfaza eylemek için bana muâvenet ederseniz emin olun ki bu mücâdelede galip gelecek ve hastalığı öldüreceksiniz. Şurasını iyi biliniz ki bu hastalık pislik hastalığıdır. Temiz olan ve temizliğe riâyet edilen bir yerde bu hastalık yaşayamaz. Çünkü hastalık bit ve pireler vasıtası ile bulaşır. Bit ve pireden hepinizin bildiğiniz veçhile pislikten ileri gelir. Binâe-naleyh bu gün her vakitten ziyâde bit ve pireden sakınmak mecburiyetindeyiz. Bunu fenn-i tabâbet bize emrettiği gibi şeriât-ı garrâ-yi İslâmîye de bunu emreder. Bir kere büyük bir tehlike mevcuttur. Sâniyen “En- nezâfetü min-el- imân” buyrulmuş ve şu hakim-âne kavlı şerîf temizliğe riâyeti imân ile beraber tutmuştur.

Hükümetçe bu babda ittihâz olunan ve tatbîkine şiddetle çalışılacak olan mesâilden biride burada kadınların otuz kırk parçadan ibâret saç örgüleridir. Ekseriyetle eğreti olan bu takma saçlar vâlidesinden kızına intikal ede ede uzun senelerin bütün pisliklerini nesilden nesile nakletmekte olduğu gibi icrâ kılınan tahkikata nazaran dört beş ayda bir kere bile örgüler açılmamakta olduğundan şüphesiz bit ve pire ve binâe-naleyh lekeli humma hastalığının menbanı teşkil ediyor. Esasen hıfz-ıs sıhha kâidesince bir kadın her sabah saçını taramak ve hiç olmaz ise haftada bir kere yıkamak lazımdır. Şeriât-ı mukâddese-i İslâmiyemizin muktezâ-yi tahâret ve nezâfeti bu olduğu gibi İncil-i şerifte temizliği emreder. Şu zamandaki bu hasta-

¹⁶¹ BOA.DH.UMVM. nr.74/15. Lef.2.

lık tehlikesinden dolayı herkesi şu vazîfenin îfâsına da'vet ediyor ve bu saç örgülerini bu günden itibaren men eyliyorum.

Evvelâ: İslâm, Hıristiyan bi-l-umûm kadınların saçlarını ince örgü dedikleri müteaddid örgülü bir halde bulundurmaları katiyen memnûdur.

Saniyen: Bu günden itibaren üç gün kadar mevcut..... kadınların zevcî babası kardeşi hasılı hânesindeki erkekler şiddetle mücâzât göreceklerdir. Binâberîn herkesin ailesinden olan kadınların örgülerini men etmek vazîfesi ile mâliktir.

Sâlisen: Hıristiyan bir kadın sokakta bu örgülü saç ile görülürse me'mûrîn-i zâbıtâ tarafından hemen ailesi tahkik ve muktezî muâmele yapılacaktır. İslâm hanımlar içinde yine hanımlardan me'mûrîn-i mahsûsa ta'yîn edilmiştir. Bu hanımlar, ziyâret vesîlesi ile aileleri ve örgü saçlarından vazgeçmeyen aileleri hükümete haber verecektir.

Râbian: Kadınların saçlarını tek ve kalın örgü denilen ve kolayca çözümlü taranması kabil olan şekilde bir örgü ile toplamaları tıbben memnû olmayıp müstahsendir.

Hâmisen: Bu fena görenek ve sakîm âdetten vazgeçmezlerin haklarında mücâzât-ı kanûniyeden başka çocukları mekteplere kabul edilmeyecek ve hükümetçe mürâcaâtları hep bu yolda telâkki olunacaktır.

Sâdisen: Me'mûrîn-i zâbıtaya, belediye riyâsetine ve sair icâp edenlere lâzım gelen ta'lîmât verilmiş ve hamamlarda saç örgücülüğü ile meşgul olan kadınlar bir daha örgü yapmaktan zâbıtaca men olunmuştur.

Memleketin alâka-dâr etubbâ ve erkânı sâiresinden mürekkep teşkil eden meclisten karar ile yapılacak muâmeleyi işte size îzâh ettim. Beni anladığınız ve öğrendiniz, gece gündüz teşebbüsâtım ve teessüratım hep sizin istirâhat ve saâdetinize hep memleketinizin teâlî ve terakkisine ma'tûftur. Sevgili vatandaşlarımın sıhhat ve hayâtının muhâfazasına hâdim ve ma'tûf olan bu teşebbüsâtımda da her vakit bana gösterdiğiniz muâvenet ve müzâhereti ibrâz edeceğinize ve içinizden bu yüzden hiçbir fert hakkında mücâzât-ı kanûniye icrâsına meydan vermeyeceğinize ümidim ber-kemâldir.

Hulûs-î pâk olanın yardımcısı Cenâb-ı Haktır.

Matbaa-i Antalya
Teke Sancağı
Mutasarrıfı

Sayfa Boş